

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 2

Årgång 65

2010

Marks vackraste utsikt har man från Hyltenäskulle. Foto Erika Weiland

Vackra Västergötland välkomnar sidan 5

Profilen - Ingrid Andreasson sidan 16

Marks hembygdsrets välkomnar sidan 18

Hänt på bögda... sidan 28

Foto:
Charles
Hammarsten

**HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds
beskyddarinna**

Innehåll

Några ord från förbundsordföranden.....	3
Tankar i tiden.....	4
Vackra Västergötland välkomnar.....	5
Västergötlands första hembygdsförening ...	6
Odensåker bjuder in till hembygdsfest.....	8
EU-projekt avslöjar Loholmens hemligheter	10
Helt naturligt - Vår landskapsfågel.....	12
Arns kyrka på stadsvapen.....	13
Anders Danielsson, en föregångsman.....	14
Profilen - Ingrid Andreasson.....	16
Namnet Mark.....	18
Surteby-Kattunga är gammal kyrkplats.....	19
Natur- och kulturmiljöer utmärker Mark....	20
Väverskan.....	22
Lapptäcke från Mark.....	24
Gammalt språkbruk.....	25
Läsvärt i korthet.....	27
Hänt på bögda.....	28
Valberedningen, viktigaste funktionärerna .	30
Olycksfallsförsäkringen.....	31
Vargen kommer.....	31
Lite kamerahistoria.....	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Nästa manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.

Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 65

Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2010 150:-

Redaktörsgrupp: Roland Antehag, Lilla Mjölseredsv
9, 466 95 Sollebrunn, tel 0322/402 55,
e-post: r.antehag@hotmail.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda,
tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643,
e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2,
Skultorp, 541 55 Skövde, tel 0500 - 43 30 13,
e-post; hyenstrand@hotmail.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
54015 Våring, tel 0500-441105, 0708-420453,
e-post: j-o.berglund@telia.com

Ann-Britt Boman, Spireavägen 5, 513 35 Fristad
tel 033 - 26 19 21, e-post annbritt.boman@telia.com
Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro,
tel 0512/531 50, e-post: tb.bygg-tjanst@telia.com.

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,
tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Stig Green, Fjällrosv 1, 516 32 Dalsjöfors,
tel 033 - 10 15 85, e-post: stig.green@bornet.net.

Per-Göran Persson, Östergården 1, 54066 Sjötorp,
tel 0501-50138, 070-7838079.

e-post pellep@telia.com

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand.

Förbundssekreterare: Mona Lorentzson, Wallströmsli-
den 6, 463 71 Lödöse. Tel 0520 - 66 02 74

E-post: mona.lorentzson@kultur.goteborg.se

Förbundskassör: Hugo Isaksson, Box 2067,
523 02 Timmele. Tel 0321 - 300 01.

e-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550 fax 0512-339 42,
bost. 0511-37 03 30,

Bankgiro 378-5383, Plusgiro 8 57 59-9,

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Några ord från förbundsordföranden

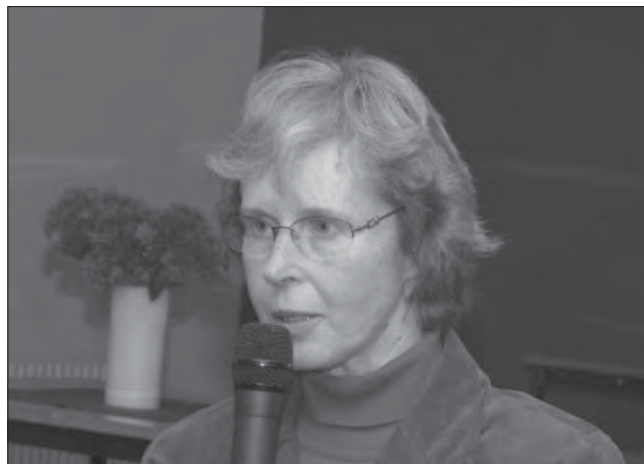
Detta skrivs i den vackraste av senvinterdagar. Blå himmel och solsken över snö. Under snötäckets mjuka yta finns ett djupt, betonghårt skikt av packad snö. Viltet har en av sina svåraste vintrar på många år. Sällan har väl trädgårdens träd varit så uppskattade av gnagande och tuggandefyrbeningar. Plantskolorna ser säkert fram emot en lysande säsong.

Vi kan se fram emot en händelserik tid "när drivan smält av tegen". Vår egen årsstämma den 9 maj ordnas av Markkretsens föreningar och går av stapeln i Kinna och Skene. Arrangemangen följer i stort sett traditionen för våra årsstämmor. En intressant nyhet är att hembygdsresorna ersätts av ett föredrag om Marks historia. Om årsstämman berättas mer på annan plats i denna tidning.

Som tidigare nämnts är Västergötlands Hembygdsförbund årets värd för Sveriges Hembygdsförbunds riksstämma med hembygdsresor. Den hålls i Skara den 28 – 30 maj och bjuder både på tradition och nyheter. Odensåkershembygdsförening bjuder till hembygdsfest. Årets seminarier kretsar kring historieskrivning; av vem, för vem och varför skrivs den historia som förutsätts vara sann? Hembygdsresornas innehåll om hur vi använder både ändliga och återkommande naturresurser, de stora vattendragens betydelse genom århundraden och det goda livet i det vackraste av landskap.

Snabbt kom det glädjande beskedet att 30 miljoner kronor ställts till hembygdsrörelsens förfogande för projektet "Hus med historia", som löper på två år. Ännu vet vi inget om vilka ansökningar som får stöd. Hembygdsföreningarna i Västergötland har reagerat snabbt och effektivt med många ansökningar i årets omgång. En ny ansökningsmöjlighet finns för kommande år. Om inte annat är alla dessa ansökningar en klar demonstration av vilka enorma behov som finns – och vilka ännu större möjligheter som finns i hembygdsrörelsen!

Innevarande år är valår. Med sina bortåt 42 000 medlemmar är Västergötlands Hembygdsförbund en betydande faktor i hela landskapet, såväl på landsbygden som i städerna. Man kan ibland fråga sig hur stor den

Eva Bergström Hyenstrand
Förbundsordförande

Man kan ibland fråga sig hur stor den allmänna kunskapen om detta är bland våra politiker.

allmänna kunskapen om detta är bland våra politiker. Vore det inte läge att, kretsvis eller på annat sätt, bjuda in kommunpolitiker och likställda till samtal om dagens hembygdsrörelse, och kanske särskilt i den egna kommunen? Vad kan man åstadkomma tillsammans?

Studie- och ungdomskommittén arbetar med två mer omfattande program:

Det ena, som har signalerats tidigare, bland annat i ordförandekonferenserna, syftar till gruppvisa diskussioner för att ringa in var hembygdsföreningarna står idag och i morgondagens verksamhet. Vilka resurser finns i kunskap och materiella tillgångar? Hurdelar man med sig av detta? Vilka förväntningar ställer om världen? Vad kan vår fantasi leka fram?

Det andra programmet handlar om 50- 60- talen. Vi som då var "den förskräckliga ungdomen" minns kanske jazzmusik i folkparken, Elvis och Bardot-ruta. Andra minns hur "kreaturslöst" blev en överlevnad tills vidare. Landsbygden förvandlades och städerna växte. Många reste till Mallorca, solade och drack sangria. Ja, om allt detta kan vi ge besked, vi som var med!

Eva Bergström Hyenstrand

Tankar i tiden . . .

Våra hembygdsföreningar gör ett stort arbete runt om i vårt land för att bevara, dokumentera och sprida kunskap om kulturarvet i Sverige. Ibland frågar man sig, vad som innefattas i begreppet kulturarv. Rötterna finns i bondesamhället och den gamla folkliga kulturen. Ofta sätts det svenska kulturarvet i motsatsställning till andra kulturer, men så behöver det inte alls vara.

Under senare delen av 1900-talet har det kommit många invandrare till Sverige med olika kulturer. De flesta har sina rötter i bondesamhället i sina länder. Värderingarna i det gamla bondesamhället är förvånansvärt lika i världen. De bygger på tillhörighet till en grupp, en familj, en släkt, en by. Det kollektiva är det naturliga, inte individualismen. Man måste tillhöra en grupp för att överleva och leva ett drägligt liv. Det var givna roller mellan man och kvinna. Jorden och arvsfrågan var viktig liksom kvinnans status. Det var inte så länge sedan brudkronan och kronbruden var uttryck för positiva värderingar. Kvinnans förmåga att sköta hemmet och laga god mat bidrog till hennes värde. Den gifta kvinnan skulle ha sitt hår täckt, något att tänka på när debatten om slöjan pågår som bäst.

Jordbruksredskapen ärganska lika över hela världen. Beroendet av naturen och väderleken förenar också. Mathållning och levnadsförhållanden är beroende av det samhälle man lever i och lokala traditioner utvecklas.

När människor från andra delar av världen kommer till Sverige, har de sina lokala traditioner med sig och känner sig hemma med dem. Vilhelm Moberg har i sin serie Utvandarna skildrat de svenska emigranterna till Amerika, 1/5 av Sveriges befolkning. Kristina ville behålla sitt Småland, sitt Duvemåla, i det nya landet, lärde

Ann-Britt Boman

sig aldrig språket och var främmande för allt det nya. Karl Oskar ville utnyttja möjligheterna, se framåt. De är båda avbildade som staty i Karlshamn. Han tittar framåt, ut över havet, och hon ser sig om, tillbaka. Så är det också för dem som kommer till ett annat land idag, se tillbaka eller se framåt, eller bådadera?

Mångainvandrarföreningar befinner sig i samma situation som hembygdsrörelsen. Kurder, balucher, bosnier och andra vill bevara det gamla kulturarvet med språk, mat, dans och traditioner, till exempel att fira Nooroz, nyåret vid vårdagjämningen hos iranierna. Att bevara ett kulturarv något som bör uppmuntras. Hur

gör vi då rent praktiskt i hembygdsrörelsen? Allt beror på möjligheten att mötas. Kanske borde vi träffas och lära känna varandra, föreningar emellan. Vi har mycket mer gemensamt än vi tror med samma ursprung i bondesamhället. Vi har också det gemensamt hur vi ska förhålla oss till det nya, till masskulturen och dess påverkan. Vilka värderingar är positiva?

Kulturarvet engemensam egendom?

Vi har gradvis vant oss vid nya normer och värderingar sedan 1970-talet och har kanske inte riktigt insett vilken revolutionsomegentligen inträffade. Kanske kan den som har perspektivet bakåt och framåt lättare förstås om

kommer rakt in i det nya. Den som har accepterat nya värderingar kan också föra ett resonemang om förrochnu. Säkert kan hembygdsföreningar bidra konstruktivt till ökad integration, något som vi eftersträvar. Det skulle säkert bli många intressanta kontakter bara processen kommer i gång, och där beror det på lokala initiativ. Vad väntar vi på?

Ann-Britt Boman

Västergötland är som vackrast när fågelbärsblommen ramar in platåbergen.

Vackra Västergötland välkomnar Vårt att vårda

Västergötland är en hotad ifyll. Ingenstans i Sverige har man så förstått den egna bygdens betydelse som i Västergötland. Drygt 40 000 personer är engagerade i hembygdsrörelsen och knutna till Sveriges Hembygdsförbund. Ett okänt antal tusen arbetar på egen hand och efter eget huvud för samma sak, att bevara det bästa av det landskap mödrarna gav oss.

Länge sågs hembygdsfolket över axeln: Ni sysslar bara med små röda stugor och utslitna plogar! Det är nya tider nu.

Helt rätt. Det är nya tider nu. Det man skrattade åt för någontotalårsedan är idag tillgång. Det om moderna har blivit modernt och kallas kulturturism.

Hotade symboler

Till Västergötlands profil hör platåbergen. De är omistliga, inte minst i vårens tid då de bäddas in i skummande buketter av fågelbärsblom. Men bergen hotas. Olika bolag försöker envist att få bryta metaller i bergen, inte minst uran. Just idag är hotet nog avvärvat, inget lokal politiker kan tänka sig en sådan vandalism. Men vem vet vad som kan komma i trycket av klimathotet.

Faran är inte bara att omistliga skönhetsvärden skövlas. Det verkligt allvarliga är att brytning i bergen kan skada vårt grundvatten, en tillgång som snabbt blir allt värdefullare. Rent friskt vatten är redan en bristvara

i stora delar av världen.

Billingen är just nu mest aktuell och dit går en av de resorsomanordnadsamband med Hembygdsförbundets riksstämma 28 – 30 maj i Skara. Stämmodeltagarna får se kulturvärdena kring berget, bland annat de otaliga fornminnena och kyrkorna, liksom landskapets skönhet. Billingen och Kinnekulle berörs av en annan resa som kretsar kring husdjurens och landskapets hälsa.

Att ta sig tid

Värdet av att skynda långsamt studeras i Falköpingstrakten med Mösseberg och Ålleberg medan Västergötlands port mot stora världen i äldre tiden, Åtradalen, studeras i en fjärde resa. Och så blir det hembygdsfest i Odensåker vid svansjön Östen.

I centrum för hembygdsdagarna står historiska Skara med dess tillgångar, och stämmans seminarier kretsar kring hembygdens historia och dess ekonomiska betydelse i form av historieturism. Men också hur historien missbrukas som slagträ mot minoriteter.

Så Sveriges hemtrevligaste landskap har mycket att erbjuda besökarna, liksom alla oss som bor här. Det finns hur mycket som helst att upptäcka, det gäller bara att ta sig tid och ha ögonen öppna.

Hans Menzing

Västergötlands första hembygdsförening

Ornungagamlakyrka. Löverhundraår har Svältornas fornminnesförening vårdat den gamla sockenhelgedomen och här firas helgesmålsbön fem sommarlördagar i juli.

Vårt lands första hembygdsförening är Strömstads hembygds- och museiförening. Den bildades redan 1869. Under de följande 35 åren bildades bara några få föreningar runt om i landet. Sommaren 1905 var det dags för Västergötland att få sin första hembygdsförening, Svältornas fornminnesförening.

Den 23 oktober 1904 hölls den sista gudstjänsten i Ornungagamlakyrka. I den hade bygdens människorsamlats till gudstjänst och andra kyrkliga högtider under 700 år. Och på kyrkbacken hade nyheter och andra angelägenheter från när och fjärran dryftats. Men nu skulle kyrkan rivas. Den var gammal och uttjänt och skulle ersättas av en ny. Men mitt under gudstjänsten inträffar något så ovanligt för våra trakter som en jordbävning. Kyrkan och människorna i den skakas om ordentligt. Och över högra korfönstret uppstod en 2 tum bred spricka. Det är lätt att tänka sig, att många tankar snurrar runt i människornas huvuden. "Var det rätt att riva den gamla helgedomen?" – "Gud hjälper oss med rivningen." Tankar, som hade sin grund i den livliga diskussion som föregått beslutet om rivning. Men beslutet låg fast.

Församlingens dåvarande präst, komminister Gustav Sandzén, fick sommaren 1905 besök av sin bror Birger

Sanzén, sedan många år bosatt i USA. På midsommardagen tog bröderna en promenad till det pågående kyrkobygget, för att se hur arbetet med den nya kyrkan fortskred. På vägen passerade de den gamla kyrkan. Hos bröderna väcktes tanken att försöka rädda kyrkan från rivning. Tanken vann stöd bland bygdens folk.

Sommaren 1905 bildades Svältornas fornminnesförening. Föreningens huvudsyfte var att rädda och bevara Ornunga gamla kyrka och klockstapeln för framtiden. Föreningens namn är i sig historia. Föreningens verksamhetsområde utgörs av den del av vårt landskap som går under benämningen "Svältorna" - vilket syftar på ett mycket magert och kargt landområde. Trakten var ju skoglöst land i 200 år sedan de stora lövskogarna försvann successivt under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet. Fornminnesförening – helt enkelt för att begreppet hembygd/hembygdsförening inte började

användas förrän efter 1910 (enligt Nordisk familjebok).

Föreningen köpte kyrkan och klockstapeln av församlingen för 200 kronor. En omfattande reparation utfördes omgående då byggnaderna var i dåligt skick. Taket på kyrkan lades om och klockstapeln fick ny klädsel. Dock fick stapeln stå tom i 90 år efter att den 800 kg tunga klockan flyttats upp till Ornunga nya kyrka. 1995 ersattes den av en mindre och ny tillverkad klocka.

Ganska snart började man samla in gamla föremål som tagits ur bruk. Dessa förvarades i kyrkan. På så sätt växte ett museum fram redantidigt i föreningens historia. En ryggåsstuga, en skiftesladugård och en kölna flyttades till en plats i närheten av kyrkan. I dessa förvarades ett mindre antal föremål. Men den oeldade och ganska fuktiga kyrkan var ingen bra förvaringsplats för alla dessa föremål. Olika lösningar diskuterades under årens lopp. Först då föreningen fick köpa grannfastigheten Kyrkebol, fann man en bra lösning på problemet med samlingarnas förvaring. Kyrkan fick därefter en grundlig renovering under Riksantikvariens ledning och en ny fas i kyrkans historia kunde börja. Nu hålls helgmålsbönerianslutning till föreningens lördagssamlingar sommartid. Kyrkan har också blivit omtyckt som bröllopskyrka och till barndop. Men en gammal kyrka behöver ständigt underhållas. Föreningen har ett mycket gott stöd i Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet, och lagom till 100-årsjubileet har en omfattande yttre renovering av kyrkan och klockstapeln genomförts.

Som tidigare nämnts flyttades samlingarna över till Kyrkebol. Delånga över 2000 föremålen är ordnade under olika teman i ekonomibyggnaderna. I boningshuset är stora rummet bevarat exakt som det var vid 1900-talets inledning, medan de andra rummen hyser både möbler och hushållsföremål från olika hem. Samlingarna visar mycket väl hur människorna levde i våra bygder under äldre tid. Den oskiftade gården Landa Stora hör också till föreningen sedan 1980-talet. Den gamla framkammarmarstugan med sin öppna häll i köket och autentisk möblering liksom skiftesladugården med sitt vasstak speglar den flit och det arbetesom lades ner av de gångna generationerna.

Folkfest. Sommarens hantverksdag på museigården Kyrkebol lockar flera hundra besökare.

Men föreningens arbete består inte bara av vård av byggnader och föremål, även om det är en stor del och viktig del av arbetet. Åtskilliga är de studiecirklar som har hållits under årens lopp. En inventering av alla torp finns väl dokumenterad liksom all utvandring från bygden. Man har studerat föremåls historia och dess vård och mycket annat. Föreningen har aktivt deltagit i inventeringar av fornminnen i bygden.

Remisser har besvarats om olika bygdeangelägenheter. Ett stort engagemang lades på fastighetsbeteckningsreformen och på de nya adresserna på alla fastigheter bland annat. De stora sommarfesterna från förr är fortfarande levande minnen för äldre medlemmar. Under senare delen av 1900-talet har midsommarfirandet samlat stort deltagande liksom lördagssamlingarna i juli månad. En annan del av föreningens verksamhet består av att på olika sätt förmedla det som föremålen kan berätta. När skolklasser kommer på besök "lever" hembygdsgården. Barn har en fantastisk förmåga att ställa bra och intressanta frågor. Ingen vet hur många bussar som kommit till museet under årens lopp. Men många är de, och många är mötena mellan människor som kan berätta om gamla tider.

Den största delen av arbete som utförts inom föreningen är ändå det "osynliga" arbetet. Allt kaffe som har kokats, alla gånger gräsmattorna har klippts, alla golv som skurats och fönster som putsats, alla mattor som vävts och all färg som strukits över bräddor, osv. 100 år av idogt arbete som har gett bygden en fantastisk hembygdsgård. Det är ett arv till kommande generationer som är väl värt att förvaltas. Det ger också ett löfte om en fortsättning på föreningens verksamhet. För allt är inte gjort. Mycket återstår att göra och att utveckla. Var dag som går skapar ny historia att dokumentera. Vi lever i en tid då utvecklingen rusar framåt. Det är lätt att bli fartblind. I sådana situationer är det just kunskapen om och förankringen i vår historia som får oss att inte tappa fotfästet. Därför är föreningens arbete så viktigt.

Text Marianne Lindh
Foto Per-Eric Stjerna,
Leif Brunnegård

Odensåker bjuder in till hembygdsfesten

Den obligatoriska hembygdsfesten i samband med riksstämman i Skara förläggs till Odensåker vid stranden av fågelsjön Östen. Där kan besökarna bland annat beundra Klockarbolet, en gammal klockargård från 1600-talet. En av de få som står kvar på ursprunglig plats. Förmodligen har ni sett den utgöra vacker bakgrund i olika historiska dramer i TV.

Värd är Odensåkers Hembygdsförening som bildades 1977 efter flera års kamp att bevara just Klockarbolet. Föreningen bedriver idag en omfattande och utåtriktad verksamhet med utställningar och andra publika arrangemang till största delen i hembygdsgården Logården, där besökarna på lördagen kommer att få äta medeltidsbuffé. Föreningen äger också ett urmakerimuseum i Tidavad som finns i oförändrat skick sedan dåvarande ägaren, Karl Johansson gick ur tiden på 1980-talet.

Odens åker

Odensåkers församling är den sydligaste i Mariestads kommun och namnet bär klang av hedenhö och förekommer i skrift redan 1292 då en präst omtalar att "guden Oden har här dyrkats mer än de andra av hednafädernas gudar". Det är ett gammalt kultnamn som betyder, "den åt guden Oden helgade åkern". Enligt sägnen finns också Odens grav just här. Platsen finns utmärkt för den som är intresserad att forska vidare. Bygden var tidigt befol-

kad och människorna som bosatte sig på kullarna kom vattenledes bland annat genom sjön Östen som förr var mycket större.

På 1700-talet påstår en annan präst att "Odensåker har utan tvivel sitt namn av Oden, som här någon tid skolat haft sitt tillhåll och hushållning". Området är rikt på fornlämningar och flera fynd från jägarstenåldern och framåt har påträffats.

Lurade danskarna

Församlingen består av fyra byar, Odensåker, Skalkarrike, Rör och Råstad. Den nordligaste byn, Skalkarrike har ett gåtfullt och intresseväckande namn. Det berättas att den danska krigshären stoppades vid ån Tidån under ett krig mellan Sverige och Danmark. En bondehövding hade beordrat att broarna över ån Tidån skulle genomsågas och hade sedan uppådat bygdens folk, även kvinnor, barn och åldringar. Alla skrek och väsnades allt de förmodade. Dessutom hade en buskar klätts upp med hattar och mössor så långt ögat kunde nå. Danskarna fick nog av detta och vände sin krigshär i tron att det var väsentligt större styrka som fanns där och kallade därefter området för Skalkarnas rike.

Under återtåget brändes dock kyrkan ner. I äldre handlingar står att läsa Odensåkers kyrka säges vara den äldsta i Vadsbo men får nog tolkas som Odensåker var

först i Vadsbo med egen kyrka. Att området haft en central roll i gångna tider påminner också resterna av en gammal kungsväg om.

Färre svanar

Församlingen är idag mest känd för sjön Östen och den gamla klockargården "Klockarbolet". Det var klockarens boställe och resterna av den uråldriga byn kan dateras till 1600-talet och är därmed en av Sveriges allra äldsta i sitt slag som finns kvar på ursprunglig plats. I den lilla stugan Fridhem med ett enda rum vet vi att det bodde en familj med sju barn, totalt nio personer på några få kvadratmeter.

Sjön Östen är en av landets främsta fågelsjöar, främst som rastplats för sångsvan och gäss på vägnorrut mot sin häckningsplats. Vid stränga vintrar stannar stora skaror av sångsvan i sjön som en följd av tidig islossning. Den sker vid sjöns utlopp där de två åarna Tidån och Ösan flyter samman. På grund av de senaste 30 årens klimatförändringar till mildare och snöfattigare vintrar flyger de stora sångsvanssträckan numer ofta förbi sjön. Utfordring av flyttfåglar på ett antal andra ställen har troligen också bidragit till minskningen av sångsvanarna i sjön. Förekomsten av gäss har i gengäld mångdubblats både vår och höst.

Korset i Frölunda

För ett par hundra år sedan bestod en avsevärd del av Tidavads socken väster om ån Tidån av en stor mosse, som sträckte sig från säteriet i Stora Ek i Eks socken söderut genom Tidavad och Låstad till Timmersdala. Sedan lång tid tillbaka är mossen genom dikning bördig åkermark. Vid färd mellan Skövde och Mariestad syns det stora platta landskapet på östra sidan av väg 26. Antalet fornlämningar är färre i Tidavad jämfört med Odensåker men i församlingens östra del, Frölunda, finns en runsten med inskriften, Thir Osti brt (?) rausti stin thini iftir Thor fathur sin, vilket skall betyda: Thir och Osti, bröderna, reste denna sten efter Thor, sin fader. Ett minnesmärke från senare – kristen – tid är "korset i Frölunda" placerat mitt på ett gårde. Träkorset har flera inskrifter varav den ena visar året då korset restes, U.s 606. Korset har förnyats flera gånger men med ursprungsskicket helt bibehållet.

Kyrkan i Tidavad har en specifik tidsbestämelse men kan spåras till cirka 1200-talet då stendopfunten är daterad.

Midsommarfirande på Logården.

Här föddes läsken

Norr om Billingen, alldeles nedanför sluttningen av berget ligger Låstad socken. Även här fanns stora mossar, en på vardera sidan om "Göthings Åhs". Den gamla riksvägen gick på åsen men dagens väg 26 går på östra sidan av åsen, till stor del genom en av mossarna. Vid anläggningen utplånades en stor del av Göthings Åhs då stora mängder fyllnadsmassor togs ur moränåsen.

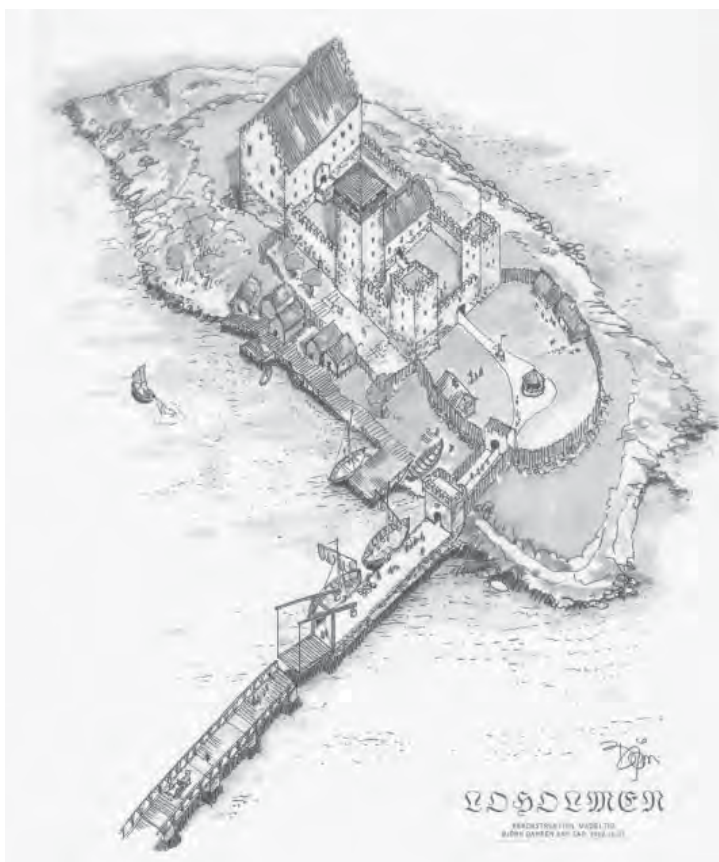
Låstad kyrka har kallats ett vackert exempel på välbevarad provinsial senbarock. I sin nuvarande form är den – med anor från tidig medeltid, ett verk av 1700-talet. Dopfunten i Låstad kyrka har liksom i Tidavad tidsbestämts till 1200-talet.

Som en för de flesta obekant kuriositet kan nämnas att om världens läskedrycksfabrikanter skulle resa ett monument någonstans borde det placeras i Låstad. Där föddes nämligen läskedryckens uppfinnare Torben Bergman. Bergman var en av Linnés lärjungar och inget var främmande för denneman. Handoktorerade i astronomi, undervisade i matematik, skrev böcker i geologi och geografi och hade mineralogi som hobby. Bergman var det mångsidigaste vetenskapliga universalsnille vi haft i Sverige och blev invald i Vetenskapsakademien.

Trots att beskrivningarna mycket handlar om historia är detta i högsta grad en levande landsbygd och det finns glädjanden och knappast en enda obebodd fastighet. Jämförelsevis har befolkningen en låg medelålder som ger ett gott underlag för att bygden även fortsättningsvis kan kallas en levande landsbygd.

Jan-Olof Berglund

EU-projekt ska avslöja Loholmens hemligheter

Rekonstruktionsförslag av borgen på Loholmen. Illustration: Björn Dahrén.

Under tre år genomförs projekt "Greve Gomer" runt sjön Anten i Alingsås. Projektet ska bland annat kasta nytt ljus över borgen på ön Loholmen. Gräfsnäs slott är Alingsås kommuns största turistmål och undersökt vid flera tillfällen men föregångaren till slottet som ligger bara några kilometer bort på en otillgänglig ö har aldrig undersökts ordentligt så mycket av historien är höljt i dunkel.

Långareds hembygdsförening har tagit initiativ till Leaderprojektet "Greve Gomer" som ska utveckla området Loo-Loholmen-Gräfsnäs med olika kulturaktiviteter i samarbete med ett tiotal aktörer. Olika arbetsgrupper med olika teman har bildats som ska driva olika delprojekt såsom teater, konst, bryggor och undersökningar av ruinen med markradar och marinarkeoologer. Resultatet av undersökningarna ska bli en utställning i Gräfsnäs slottsruin och visas på skyltar ute på Loholmen. Även en vandringsutställning kommer att tas fram.

Totalt är detta "Leaderprojektet" på 3,7 miljoner kronor där huvuddelen är den ideella tidsomföreningarna

läggnern. Leaderärettstöd för landsbygdsutveckling som finansieras av kommuner, staten och EU där föreningar har en unik chans att vara med och utvecklaverksamheten utepå landsbygden. I Västra Götaland finns flera så kallade Leaderområden och vi är med i Göteborgs Insjörike.

Långareds hembygdsförening ansvarar för delprojektet Loo-Loholmen-Gräfsnäs som ska röja fram ruinområdet på ön och genomföra undersökningar med markradar av ruinområdet på Loholmen samt att i Loo försöka hitta rester av den lagmansgård och äldrestavkyrka som enligt traditionen ska ha funnits på platsen. Vi kommer att arbeta med att belysa relationen mellan Loo och Loholmen samt Gräfsnäs slott. Många kända historiska personer har kopplingar till Loholmen såsom Heliga Birgitta och Margareta Eriksdotter Leijonhufvud. Dettakommer att göras utställningar om under projektet.

Markradar är en teknik där man med hjälp av korta högfrekventa pulser som skickas ner i marken kan registrera olika gränsskikt mellan olika material. Exempelvis studsar signalen tillbaka när den träffar en sten eller annat föremål. Våren 2008 genomfördes en undersökning av borggården på Gräfsnäs slottsruin där man bland annat lokaliserade vad som kan vara en flyktgång och en igenfylld brunn.

Våren 2008 genomfördes en markradarundersökning av Gräfsnäs slotts borggård av företaget Geosigma. Samma teknik ska nu användas på Loholmen för att lokalisera föremål och murar under marken.

Foto Erik Samuelsson

I projektet ingår även att anlägga bryggor vid Gräfsnäs slottspark och Loholmens åden. Ångbåtsomnuren överas i föreningen Antens Kommunikationsmuseums regi kan ta ut intresserade personer till Loholmen. För att göra det intressant att besöka Loholmen kommer förutom skyltning även olika kulturaktiviteter att förläggas till ön. Bland annat kommer den lokala teaterföreningen Kultur i Bjärke sätta upp föreställningar om "Greve Gomer" ute

Greve Gomer

Gudmar Magnusson (Ulvåsaätten), även känd som Gudmar Månsson och greve Gomer. Omnämnd 1291 - 1313. Står som riddare 1291, som kung Birgers råd 1299 och 1305, senare som hertigarna Eriks och Valdemars råd. Var 1312 lagman i Västergötland. Ägde flera gods, bland annat Käggleholm i Närke samt Loholm i Kullings härad och ett i Askims härad, Västergötland. Han var av ätten Boberg/Hjorthuvud, med Sveriges äldsta kända vapensköld från 1219. Gudmar använde i sitt sigill ett framvänt hjorthuvud, mensönerna upptog istället ett vapen med ett upprest gående lejon, vilket anknöt till moderns släkt (i nutida litteratur benämnd Ulv), som var en gren av den så kallade Folkungaätten eller Bjälboätten.

på ön. Flera musikkvällar och "Loholmendagar" finns planerade där. Kvarnabo kyrkbåtsförening engageras för att ro ut besökare.

Undervåren kommer hemsidan www.grevegomer.se att lanseras där information om arbetsdagar och undersökningsresultat läggs ut.

Text Erik Fristedt och Erik Samuelsson

Leader

Leader är en samarbetsmetod som tagits fram i syfte att utveckla den lokala landsbygden inom EU. Syftet är att med stöd av lokal kunskap och lokalt engagemang uppnå målsättningar för utveckling av landsbygden. I vårt Västra Götaland finns nio Leaderområden. Målen för Leader är samma som för hela landsbygdsprogrammet, projekten ska leda till att förbättra förutsättningarna för:

- ökad konkurrenskraft inom jord- och skogsbruket
- förbättrad miljö på landsbygden
- förbättrad livskvalitet och främjad utveckling av landsbygdens ekonomi

Mer information på Länsstyrelsens hemsida: <http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/amnen/Lantbruk/Landsbygdsutveckling/Leader.htm>.

Sök bidrag för att bevara och bruka industrisamhällets kulturarv

Riksantikvarieämbetet har av regeringen tilldelats 6 miljoner kronor att 2010 fördela i bidrag till arbetslivsmuseer och hembygdsföreningars som bevarar och brukar industrisamhällets kulturarv. Det är två miljoner mer än tidigare och en ökning med 50 procent. Nu är det dags att söka.

Syftet med bidraget är det samma som tidigare - att stärka arbetslivsmuseerna och hembygdsföreningarnas möjligheter att bevara och bruka industrisamhällets kulturarv.

Vem kan söka? Medarbetslivsmuseum men också den verksamhet som har till syfte att bevara och gestalta en arbetsplats kulturhistoriska värden. Det kan vara

arbetsplatser både inom privat och offentlig sektor. Museijärnvägar och fartyg kan också räknas till arbetslivsmuseer.

Det är viktigt att museets verksamhet kan relateras till industrisamhällets kulturarv. Arbetslivsmuseer drivs ofta ideellt och är etablerade i sitt kulturhistoriska sammanhang. Verksamheten ska antingen vara eller avses att bli tillgänglig för allmänheten.

Mer information här:

http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/modernt_kulturarv/bidrag_till_arbetslivsmuseer_2010.html

Peter Johansson

Tänk på

Västergötlands Hembygdsförbund när Du tänker på att Du vill låta på plånboken eller bankkontot. Ring vår förbundskassör Hogo Isaksson, 0321 - 300 01. Han hjälper Dig gärna med de praktiska detaljerna.

Vår landskapsfågel en dansant spanjor!

Tranorna är en av landskapets jokrar i spelet om kulturturisterna.

Påvåren trängst turisterna i hundratusental (dess bättre inte samtidigt) runt staketet vid Trandansen mellan Falköping och Skara för att glädjas åt vår egen landskapsfågel, tranan. Den har just kommit in glidande över Mösseberg för att under stort jubel från sina gamla tranvänner landa bokstavligen på de dukade matborden.

Sommeståndet vara 14000 tranor samtidigt här på en rätt begränsad yta vid rastplatsen (för trafikanter och tranor), begäpade av tusental turister som även kan juta av svanar, gäss och massor av änder. Svanarna är allra vackrast, men det är tranorna som räknas. De är nästan flygande västgötar, trots att de ju egentligen är spanjorer och ofta bara flänger förbi här vid Hornborgasjön för sommarens obligatoriska smekmånad på norrländska myrar. Fast på senare år blommar tranornas kärlek även här i Sydsverige.

Hos Ferdinand

Vintertid trängs de med tjuren Ferdinand – ni vet han i jularnas Disneyprogram, som ratar tjuvfäktningar och

vandlats till sprit den också. Så tranorna dansade helt enkelt för att de var berusade.

Helt naturligt

spritfritt korn. Naturvårdsverket vet ju bättre än nattservera sprit till trafikanter.

Men dansar gör de i alla fall, dessutom med sina egna fruar för tranorna är äktenskapliga föredömen. De håller troget ihop tills döden skiljer dem åt.

De första tranorna brukar dyka upp i mars, men då är de ganska skygga. Sedan blir de allt mer turistpassade och poserar gärna för kamerorna. På hösten återvänder de i tusental, men då sprids de över stora ytor till böndernas förtret. Då är de inte längre en turistattraktion och ses inte med lika blida ögon.

I motsats till de trofasta tranorna mäts människors kärlek ofta i pengar.

njuter av blommorna under korkekarna i istället. Om tranorna också luktar på blommorvet jag inte, mesta tiden frossar de förmodligen på all godis spanska eklundar har att erbjuda.

Att Hornborgasjön blivit en internationell angelägenhet för fågelvänner påstås bero på spriten. Vid Bjurum fanns förtretsbränneri som förvandlade potatis till sprit. Åtskilligt av potatisen blev kvar på fälten till tranornas glädje. Den potatisen hade frusit under vintern och skulle ha för-

Garanterat spritfritt

Fast det är förstås inte sant. Idag är bränneriet borta sedan länge och de gästande fåglarna bjuds på garanterat

Hans Menzing

Arns kyrka på stadsvapnet?

Är det Arns domkyrka som pryder Skara stadsvapen? Det anses att vapenbilden, som är hämtad från ett gammalt sigill, skall visa den domkyrka som stod klar omkring 1150. Och det är ju invigningen av den som inleder Jan Guillous fyra böcker om Arn, det är då hans mamma gör upp med Gud om sitt barns födelse.

Sigrid fanns

Innan någon protesterar så skall jag skyndsamt påpeka att Arn är en romanfigur som förstås inte har något med kyrkan att skaffa, men hans mamma är däremot en verklig person för så konstigt kan det vara i romanernas värld. Den mäktiga och rika fru Sigrid ägde bland annat Varnhem och skänkte det till cisterciensermunkarnas omplats för ett kloster. Precis som i boken, fast där gör hon det för att få en lätt förlossning när hennes barn skall födas om några dagar.

Var nog änka

Vilket skäl hon hade i verkligheten är svårt att veta, men förmodligen handlade det inte om mut till Gud för att få en lätt förlossning. Fru Sigrid var ganska säkert änka, det var först då som kvinnor vid den här tiden kunde fritt disponera sina tillhörigheter. Ändå blev det protester, bland annat drottningen ville vråka munkarna för att få ta över den fina gården.

Fru Sigrid var alltså släkt med rikets mäktigaste ätter, och hon var säkert på plats när den nybyggda domkyrkan äntligen invigdes. Den kyrkan är förstås borta nu, men på södrakyrkväggen i höjd med koret kan man fortfarande se härliga stenreliefer från den gamla kyrkan, bilder huggna av den legendariske Skaramästaren som även byggde kyrkan i Forshem. En bra bild av Skara på medeltiden får man i museets fina utställning några hundra meter bort

Skara stadsvapen. Föreställer det "Arns kyrka" som invigdes cirka 1150?

och granne med domkyrkan kan man fortfarande se utställningen om Arns medeltid.

Ett frågetecken

Fast möjligen skall man sätta ett frågetecken vid dagens stadsvapen. Fram till 1963 hade vi ett stadsvapen som tydligt visade en fasad av en romansk kyrka med två torn, precis som man tror att 1150 års domkyrka såg ut. Men 1963 fastställdes ett nytt vapen – trots hård protest från många gamla Skarabor – och det är onekligen lite konstigt. Fortfarande sticker det upp två torn, men de är märkligt placerade. Där det gamla stadsvapnet visade kyrkans västfasad med två mäktiga torn, snarlik dagens kyrka, men romansk och inte engotisk katedral som dagens byggnad, verkar det nya vapnet

visa kyrkan från sidan.

Ser märkligt ut

Bilden är hämtad från ett medeltida sigill, och där ser kyrkan ännu märkligare ut. Dessutom finns det vissa oklarheter kring sigillet, men så här ser Skaras vapen ut officiellt sedan 13 december 1963.

Tyvärr finns det ingen möjlighet att fråga fru Sigrid och alla de andra som deltog i kyrkans invigning 1150 om bilden på Skara stadsvapen verkligen stämmer med verkligheten. Detta är ju det ständiga problemet med historiska minnen. Våra förfäder levde i nuet och glömde ofta bort sina nyfikna efterkommande. Så vi får lägga pussel och försöka skapa oss en egen bild av den tiden. Dessutom kan vi nog inte riktigt föreställa oss hur himlastormande imponerande katedralen såg ut bland alla små hus runt omkring.

Hans Menzing

Anders Danielsson

en föregångsman från Sjuhäradsbygden

I Sverige kännetecknas 1800-talet av många liberala reformer, såsom folkskolereformen 1842, näringsfrihet 1864, frihandel, ett rättvisare skattesystem, yttrandefrihet och demokrati.

En av de första reformivrarna under 1800-talet var riksdagsmannen Anders Danielsson, född 1784 på Bräckås i Gingri socken utanför Borås. Han visade tidigt stor begåvning och fick viss juridisk kunskapsomskrivare hos en häradshövding. Han blev tidigt nämndeman vid Ås häradsrätt. Vid 21 års ålder gifte han sig med sin kusin Katarina Andersdotter och bosatte sig på hennes föräldragård Bondarp i Gingri.

År 1809 valdes han vid 25 års ålder till riksdagsman för Ås, Gäsene och Kullings härader. Varje härad hade rätt att utse en representant för bondeståndet till riksdagen, och flera härader kunde förena sig om en riksdagsman. När Anders Danielsson bevisade sin sista riksdag 1834-35 var han riksdagsman för 27 härader. Detta är ovanligt i svensk historia.

Viktiga frågor

Anders Danielsson drev många frågor, till exempel frågan om näringsfrihet och underlättande av gårdfarihandeln, all jords lika beskattning och folkskola för alla. Han ville ha avskaffande av skråväsen, av handelstvång, monopol, importförbud och privilegier. Han försvarade gårdfarihandeln och ville att alla landtullar skulle upphävas.

Skattesystemet skulle förändras genom avskaffandet av grundskatter och tionde och omläggning till allmän bevillning och progressiv beskattning.

Allmän rösträtt skulle införas och riksdagen utses genom allmänna val,

Civillagen borde bli radikalare genom rättvisare arvsrätt och modernare äktenskapslagstiftning. Statens medel borde handhas med sparsamhet, bland annat genom indragning av statstjänster och avslutande av bygget av Göta Kanal. Däremot ville han vara frikostigare mot kultur, skolor och folkundervisning, vilken borde förbättras.

Deflest adidéerna förverkligades dock inte förrän efter

hans död. Lag om obligatorisk folkskoleundervisning kom 1842 och Danielsson dog 1839.

Svårigheter

I riksdagen fick han många kontakter. Till och med kung Karl XIV Johan gästade honom på hans gård Bondarp i Gingri. Men han fick också fiender, bland annat i sin egen familj. Brodern Johan Danielsson lät trycka skriften Brodertvisten, där han skyllde familjens olyckor på brodern Anders. Bland systerkonen fanns både fattigdom,

alkoholmissbruk och sinnessjukdom.

Anders Danielsson drabbades också av ekonomiska svårigheter. Han hade ett eget kansli och hade köpt flera gårdar, som inte blev väl skötta. Han tvingades sälja dem och behöll bara Surte i Angered, där han dog den 22 april 1839. Några år tidigare skrev han i ett brev: "Vad jag lider kan ingen tro, och jag tackar Gud, att man är stark."

Anders Danielsson kan ses som en av de första stora folkledarna. Han kom från Sjuhäradsbygden, som hade ensamrätt att bedriva handel på landsbygden genom gårdfarihandel. En av hans hjärtefrågor var försvar av fattiga och förtryckta mot övergrepp av ämbetsmännen. År 1766 började i trakten av Fristad Hofman upproret, en frihetsyttring och ett uppror mot ämbetsmännens valde. Flera av upprorsmännen var släkt med Anders Danielsson.

Anders Danielsson-sällskapet

Under många år har Anders Danielsson varit ganska bortglömd. På Fristads folkhögskola finns dock en minnessten som syftar på hans betydelse för folkbildningen, och i Gingri finns Anders Danielssons väg. Nu har flera samhällsdebattörer börjat se honom som en politisk inspiratör och föregångsman. Det nyvaknade intresset har också inspirerat Tore Österhag, som också härstammar från Gingri, och Örjan Hill att börja forska om Anders Danielsson och lyfta fram hans betydelse. Faktauppgifter i den här artikeln härstammar från dem. Det har inte förekommit någon djupare forskning tidigare, och protokollen

frånriksdagen, från häradsrätter och sockenstämmor kan ge många upplysningar. Förhoppningsvis leder denna forskning till utgivandet av en populärlitterär bok om Anders Danielsson och bör också kunna inspirera till någon doktorsavhandling.

För att uppmärksamma bondeledaren och finna former för forskningen bildades den 31 januari 2010 ett Anders Danielsson-sällskap vid en sammankomst i Borås. Ordförande blev Lennart Wasling och övriga ledamöter i styrelsen är Tore Österhag, Örjan Hill, Berit

Andersson och Ann-Britt Boman. Det finns en mailadress, som är ad-sallskapet@bredband.net. Sällskapet har som syfte att verka för forskningen om Anders Danielssons politiska roll under det tidiga 1800-talet samt sprida de nyvunna kunskaperna. Vidare vill sällskapet verka för uppförande av minnesmärke i Borås som påminnelse om liberalismens framväxt i Sjuhäradsbygden och symboliserande Danielssons idévärld samt handel från medeltid till nutid.

Ann-Britt Boman

Um ul ånne å aent

Ja kan tänka mäk att dä ä många sum ente vet va ul ånne ä förnõtning, men dä betuder att nõken loktar illa i truten när han ånnas elle tjõstar. Så enkelt kan dä vara. Ja har lagt marke te att vår vackra västgötdialekt blir allt populärare å dä ä ju nånting sum glär en infõding. Nu har Radio Skarabõrg uj börjat å skola sina lyssnare i dä ädla språket, å te å mä Olssõnskan, Eva, sum ä födder långt bõrt i Ävavla har löckats læra säk en del. Dä ä bra fortsatt mä dä. Nä, vi har vesst ente nõtt å skämmas för. Ente ens skåninga skäms ju för sett språk.

Tänk va gubba va seja förr, dä va ente möe sum bet på dum. Ja hugar, te exempel en avänna när Adel Stångberg va hemma te vårt å slakta en gres, ja dä va ju så att Adel va ente baran ämdeman å asjonsropare utan han brukar uj hjälpa sina gårlbor mä te slakta julagresen å dä va ve ett sõnt tefälle sum följanne hände. När Adel hade skållat å rakat gresen så sulle innan mä tetta sur, å för dä ändamålet användes en galjesum distackin unnersenerapå gresens bakfötterså di kunne hänga uppen i en trägren. Ätter sum dä ente fanns nõtt träte å hänga gresen i så kom gubba på att dä va ju möe bätter å hänga upp gresen i brögghust. Dammeså toj di ena gammel grover jarnstång sum di la upp i höernt över bärlinera sum bär uppe takstola. Ha män, dä va la bra, töckte di. Så sulle di då hänga upp

gresen i stånga, men männa di hõlde på å vresa mä dä så bar dä säk ente bätter än att jarnstånga kana unnar på stocka så alltihop rasa ner, varve Adel feck stånga mett i flinten å alltihop ramla i gõlvet. Dar lå di i en höj, först gresen å sina di bägge gubba uppe på den å så överst jarnstånga, å ur flinten på Adel rann blon. Rena blobat kan en seja. Men när sina mor hade tvättat å den varste blon på Adel å virat åm en trase så fortsatte gubba sett arbete sum åm inget hade hänt, men mä den skellnaden att den tre alna långa å fem centimeter grova stånga va rektit fastgjorder. Dä kan teläggas att gresen va viter å ente svarter, för dä hära hände före krijet.

Veti åm atturin å ett bramede mot stelkrampsbakterier? Kanske va dä innan man hade vaccin sum di använde säk utå detta, men hur sõm helst mä dä, så va dä i alle fall så att när di skodde hästa så kunne dä õfta hända att di rev säk på ett sõm um hästen rõckte te säk foten. Å då mena gubba att dä va bäst å pessa på dä hära sårt. För stelkramp va di rädda för. Ja hugar att dä va en kar i en grannbu sum hade för vana å gå barfota i stallen, å då geck dä sum dä geck, han ble sjuker å do i stelkramp. Så va dä mä dä.

Kåseri på falböjdsmål utå Harry Ljung

Missa inte evenemangskalendern

på www.hembygd.se/vastergotland

om Du letar efter utflyktsmål i sommar. Det finns mycket intressant att besöka i vårt landskap. Och glöm inte att berätta om aktiviteterna i Din bygd.. Annonsplassen är gratis!

Ingrid Andreasson, textilkonstnär och inspiratör från Ödenäs

Lära och lära andra, skapa i dialog eller efterregna idéer, målmedveten och energisk, med helgjutet intresse för textil konst med vävstolen som bas samt ett starkt engagemang för hembygden, dess människor och hantverkstraditioner. Så kan Ingrid Andreasson, vävaren i Ödenäs kort beskrivas.

Vi träffas på Ljungblads konditori i Alingsås en av dessa snörika dagar. - Vår bilväg, en km lång, är som en rodelbana, säger Ingrid. Man får hoppas att man inte möter någon annan bil.

Nätverket Vävformgivning

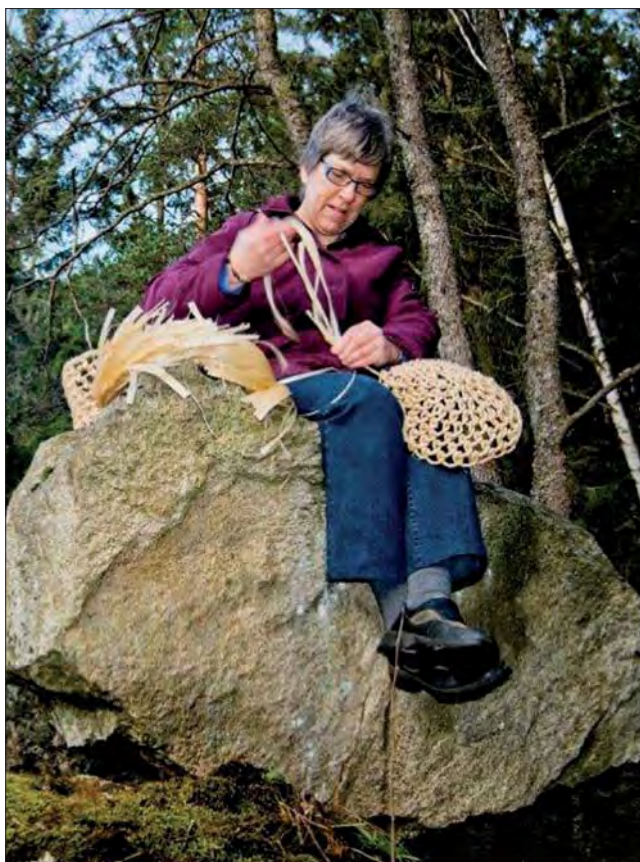
Vårt samtal kommer att handla om några viktiga skeenden i Ingrids liv. Vi börjar i nutid med Nätverket Vävformgivning. Ingrid har med sig en bok från 2007, Tråden den sköra, med under rubriken Om textilt hantverk, handvävning, gemenskap och samarbete.

- Vi var några kvinnor som 1997 bildade nätverket. Vi kände att vi behövde inspiration och att kunna byta ord med någon om vår gemensamma passion handvävning. Vi har ordnat utbildningsdagar och träffar av olika slag. Men det viktigaste är att man, när man sitter där ensam i sin vävkammare, har några som man alltid kan kontakta och prata med om problem som dyker upp. Boken Tråden den sköra visar på vad samarbete betyder för att utveckla ett hantverk.

Lund, Stockholm, Falun och Ödenäs

- Ditt liv i stora drag!

- Jag är född i Lund, uppvuxen i Stockholm och som vuxen levde mitt liv i Ödenäs. Min mor dog när jag var tio år gammal, jag var äldst av fem syskon. En faster kom att bo hos oss som en mamma. Min far Torsten Ingeborn har alltid varit ett föredöme för mig. Han jobbade som

Profilen

slutet på 1960-talet i gångskolan i Ödenäs igen. Jag hade sammanhållna klasser upp till sexan. På söndagarna var det kyrkorgeln som gällde.

Du blev tidigt aktiv i Hembygdsföreningen!

- Det stämmer. Jag var med och bildade Ödenäs Hembygdsförening 1970. Tre år senare var det dags för "Hemslöjd i byn". Hem till byn hade börjat spelas in och det var nära till hands att anspela på den. TV-serien är slut men Hemslöjd i byn lever vidare andra lördagen i augusti. Hela byn är engagerad och vi har besökare i flera tusental varje år.

Sedan tre år är jag ordförande i Hembygdsföreningen, en uppgift jag är stolt över.

Konsthantverkaren

- Efter tjugo fem år i skolan och som kantor i kyrkan, ville jag pröva på något annat, få utlopp för mitt intresse för

vaktmästare, men utbildade sig till slöjdlärare. Han skrev också en avhandling om "takebarn", fosterbarn i Ödenäs. Min energi har jag frågat honom, men också hans känsla för hantverk. Min mor var mycket händig.

Far ville att vi barn skulle ta studenten. Så blev det och efter utbildning till lärare och kantor i Falun (om du utbildar dig till kantor ska du få ett piano, lovade min far) hamnade jag i Ödenäs, gifte mig med Karl-Erik och bosatte mig på hans fädernegård. Vi har tre barn, nu vuxna med egna barn. Min far köpte ett hus i Ödenäs i mitten av 1960-talet. Som pensionär bosatte han sig i huset. Han var aktiv i Hembygdsföreningen resten av sitt liv och ordförande en period. Han var ofta ute i föreningslivet och föreläste om Takebarn.

Min syster Lena och jag fick i

Bastabinne. Bilden är från museet på Ödenäs hembygdsgård.

textil hantverk. Jag tog tjänstledigt och gick tre terminer vid hemslöjdens kursgård Sätergläntan i Dalarna i början 1990-talet. Efter det har jag varit min egen.

Enligt Ingrid's hemsida, är hon aktiv inom tre områden: vävning, kyrkotextil och bastabinne. Inom dessa områden bedriver Ingrid egen tillverkning, håller föredrag, ställer ut egna hantverk och demonstrerar hantverkstekniker.

Hur går du till väga när du får en beställning?

- Det är ett arbete i flera led. Först en kontakt med beställaren, där denne får precisera hur textilen ska användas, vilken storlek den ska ha, vilka färger som ska dominera och ge synpunkter på motiv. Ofta är det en grupp, som jag har kontakt med, ett kyrkoråd kanske. Sedan följer en dialog med beställaren, där mina skisser är en utgångspunkt. Förarbetet tar den mesta tiden.

Har du någon skapelse du är särskilt nöjd med?

"En vävnad i tre delar i Töllsjö församlings hem och kormattan i Hemsjö kyrka är vävnader jag är stolt över, När det är musikgudstjänst med sångare i kyrkan tas kormattan bort, tänk på det om du vill bese den".

Du har också varit med om att skapa Centrum för bastabinne i Ödenäs"!

- Det började när Hembygdsgörelsen skulle fylla 30 år och jag tyckte vi skulle ha en liten utställning om bastabinne. Det blev inte så då, men under hembygdsgörelsen hade vi ordnat en utställning med lånade föremål. Efteråt var det många som tyckte att vi borde samla ihop till en permanent utställning. Med pengar från Framtidens kultur och Alingsås Sparbank kunde min syster Kersti och jag själv gå in och jobba med projektet. Den 17 januari 2006

invigde vi museet. Nu kommer bussar med intresserade besökare och slöjdföreningar gör studiebesök. Gamla ödenäsbor, som tidigare var tveksamma till fattigmans bastabinne, är nu stolta över att ett lokalt hantverk kan leva vidare.

Ingrid berättar vidare: Under min tid i skolan hade vietnäsamarbetet med hembygdsgörelsen och flera elever fick möjlighet att lära sig grunderna i bastabinne. Förra året tog en elvaåring, Martin, kontakt med oss. Han ville lära sig bastabinne, Under en vecka arbetade han flitigt och läraktigt. När han kände sig färdig sa han till mig: Du Ingrid, jag tror att jag ska ta vid efter dig. Tack vare Martin har skolan och Hembygdsgörelsen åter fått en god kontakt. Hösten 2009 valde 10 elever bastabinne som elevens val. Vi hoppas några av dessa kommer att föra traditionen vidare och att det kommer att finnas tätvuxen gran i våra skogar.

På sitt visitkort kallar sig Ingrid för konsthantverkare. Det kunde lika gärna stå textilkonstnär och inspiratör. Hon har fått en hel bygd att, som det står i hembygdsgörelsen stadgar, "bevara gamla vardagssysslor och hantverk, speciellt bastabinne".

Fotnot

Före 1900 fick man inte över 2 kr för ett dussin sillkass i bastabinne (en rymlig kasse i flätad granbast) Under 1960-talet fick man 90 kr/dussin 1974 började Hemslöjd i byn och då steg priserna från 75 kr/st. År 2006 fick man betala dryga tusenlappen för en sillkass.

Text Roland Antehag,
Foto Marc Iversen och Ingrid Andreasson

Välkomna!

Marks hembygds-krets hälsar Er välkomna till Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma, som i år äger rum Mitt i Marks kommun, som utgör en del av häradet Mark i Sjuhäradsbygden.

Namnet Mark

Teckning av en tysk legosoldat, Paul Dolnstein, vid danskarnas belägring av fästet Öresten 1502.

Bakom häradsindelningen har i flera fall äldre bebyggelsebegrepp kunnat spåras. Som häradsnamn är Mark (liksom halländska Fjäre) ett sekundärt, sådant avseende en mycket gammal bygdeenhet eller "folkland", vilket vid införandet av häradsorganisationen inordnades som ett distrikt i denna. (Marks Härad) Av de 38 häraderna i det medeltida Västergötland bär 17 sådana gamla områdes- eller bygdenamn. (Källa: Andersson 1984 s. ff. med litt.)

Marks Härad, i äldre Västgötalagen kallat Mark (Källa: SGL 1 s. 69, 74) omfattade den sydvästligaste delen av Västergötland på gränsen mot Halland. Det feminina ordet mark har i detta namnen ursprungligare betydelse "gränsområde", gränsbygd, gränsskog troligen äldst kant, rand, gräns. Vid slutet av medeltiden fanns 25 socknar i

Marks Härad. Genom sammanläggning av socknars jönk antalet till 23. Stora förändringar under 1900-talet var där på bland annat kommunindelingsreformerna 1951 och 1971. Genom den sistnämnda, successivt införd 1962-1974, bildades Mark 1971.

De flesta socknarna i Marks f d härad ingår i Marks kommun. Socknarna Kinnarumma och Seglora (utom Rydalsdelen) tillhör numera Borås kommun medan Gunnarsjö, Grimmared, Kungsäter och Karl-Gustav kom att tillhöra Varbergs kommun och Hallands län.

Det hävdvunna häradsnamnet Mark lever sålunda vidare i kommunnamnet Mark. Detta är något för oss markbor att vara stolta över.

Marks härad en

buffert mellan Sverige och Danmark

Fram till dess att Halland blev svenskt var Mark gränshärad mot Danmark. På Slottsberget i Berghem byggdes för mer än 600 år sedan fästningen Öresten som skydd i krig. Förutom detta fäste fanns tidigare Kinnaborg och en borg i Berghem. Forskare påstår, troligen med rätta, att folket i Mark och Kind inte var trogna vare sig den svenske eller danske kungen, men att bäggeländerna hade nytta av gränsbygden som buffert mellan varandra. Mark genomkorsades ideligen av krigförande trupper. I trakten rasade krigen med anlagda bränder och arga bönder. Borgen Öresten revs och byggdes upp igen flera gånger men till slut tröttade bönderna i Mark på detta och köpte ut borgen från den svenske kungen för 50 par oxar och sedan förstörde de fästet för gott 1521.

Hugo Karlsson

En miss

På anmälningsblanketten till Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma i Mark saknas en viktig uppgift. Betalning inför årsmötet i Mark skickas till Skene-Örby hembygdsförenings plusgiro konto 39 51 98 - 5. Pris framgår av anmälningsblanketten.

I Surteby-Kattunga finns västsveriges äldsta kyrkplats

Kvar finns en ruin från den gamla kyrkan som efter nästan tusen årtogsurbruk på 1830-talet. Rivningen påbörjades, men en man fick blodförgiftning i samband med arbetena och avled, och därför blev inte rivningen avslutad utan kyrkan fick stå och förfalla. Resterna av ruinen bevaras nu och det har byggts ett kapell på kyrkplatsen. Kyrkogården används fortfarande.

En tradition berättar följande om kyrkans tillkomst:

En man från Kattunga tog tjänst vid kejsarens hov i Konstantinopel, där han tjänstgjorde som livvakt i kejsarens personliga skyddskår. Genom umgänget med de kristna där blev han omvänd till kristendomen. Efter avslutad tjänst i Konstantinopel, återvände han till sin hembygd och övertogs infädernegård. I infädernegården byggde han en privat kyrka, en så kallad gårdskyrka. Några enstaka människor i västra Sverige hade, vid den tiden, blivit kristna och de fick då naturligtvis komma till den enda kyrkan, som fanns, den unga kyrkan i Kattunga.

En annan tradition berättar: När kristna läran kom in i Mark voro de, som bodde längst söder ut, de som först övergåvo fädrens tro, och dessa byggde sig en kyrka i Kattunga. Härifrån har kristendomen utbredd sig över Marks härad, och Kattunga är därför härads moderkyrka.

Än idag lever i bygden en stark tradition angående Kattunga kyrkas särställning. Åtskilliga berättelser finns om att personer, från olika socknar, hade "stolarum" i Kattunga kyrka.

Men kyrkan fick genast motstånd

Det var inte utan motstånd som kyrkan tog över de gamla ättebygderna. De gammaltroende tyckte inte om att man byggde helgedomar åt en ny Gud. Men de kristna lät sig inte hejdas, trots att man säkerligen många gånger med våld försökte hindra deras kyrkbyggen. Detta är något som troligen utgör bakgrunden till de otaliga berättelser som finns om jättar och troll som försökte kasta stora stenar på kyrkor utan att lyckas träffa.

I Hyssna stod jätten på en kulle vid gården Glafsared. Stenen föll ner i "hämmret" mellan Kläteberg och

Skiss gjord av stadsarkitekten i Göteborg, Hans Jakob Strömberg, år 1846.

Rya Södergården. I Sätilla tycks de gammaltroende ha haft ett fäste på andra sidan sjön, eftersom jätten stod "på Tostare kolla" och kastade en stor sten, som föll ner mellan kyrkan och Lygnern. Nära Stora Hålsjön, vid Långhall, stod den jätte, som försökte slå ner Örby gamla kyrka, "hvilken då var byggd på Assbergs ägor i närheten av Kongsfors". I Istorp ligger en jättsten

på Prästgårdens marker några hundra meter från kyrkan. Några hundra meter söder om Kattunga kyrka finns en stor sten, kallad Vita sten. Den skall ha kommit dit på så sätt att en jätte, som hade sin hemvist på Galläsen, förtretat sig på klangen från kyrkklockorna och kastat stenen mot kyrkan, men missat.

Lena Jonsson

Beskt

med smak av malört och kåda

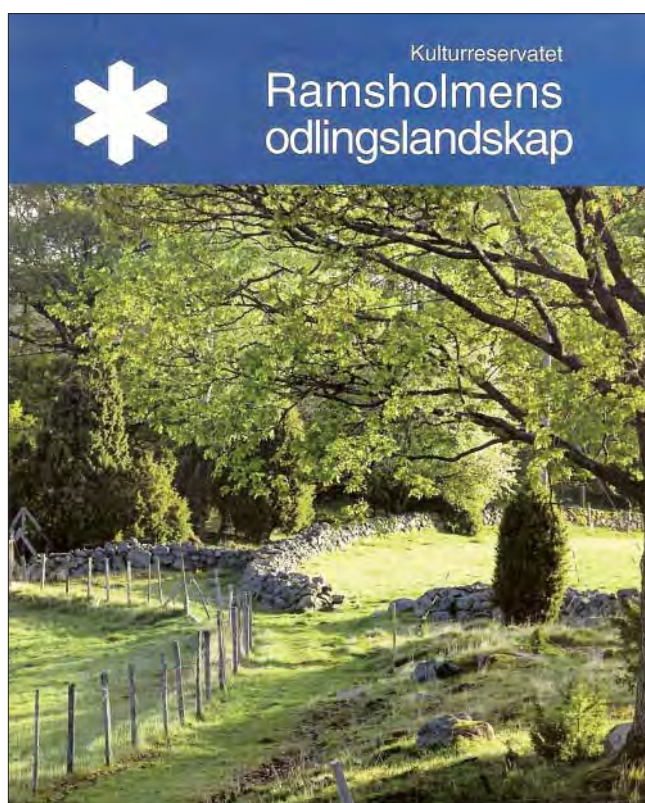
I vardagslag måste de flesta leva mycket sparsamt. Havrebröd fick duga och det fick man vanligen äta så mycket man ville av. Ibland fanns även blandsädsbröd (havre, råg och korn). Kornbröd fanns ännu, men kom mer och mer ur bruk. Man ansåg att det stenhårda brödet befrämjade tändernas hälsa. När det blev vanligare att baka ofta och tillgången på mjukt bröd ökade fick man dåliga och fördärvade tänder. Man kunde se det redan på barnen som gick i skolan. Bark- och syrebröd har fordom använts till att livnära sig med under missväxter, enligt de äldres berättelse. Det bakades av späd furubark som hackades, maldes och uppblandades med havremjöl. Det är beskt med en blandad smak av malört och kåda och var dessutom hårt och torrt. Den beska smaken kan mildras något om den förtäres med sur mjölk.

Ur Mat och dryck, Kinds härad. Slutet på 1800-talet.

Gunvor Fröberg

Natur och kulturmiljöer är utmärkande för Marks kommun

Mark är en vacker trakt med åsar och dalgångar där de viktiga kraftförsörjande vattendragen drar fram på sin färdmotkustenivåer. Öppna odlingslandskap, hagmarker, skogar och sjöar finns däremellan. Idag finns flera naturreservat och vandringsledersamt ett kulturreseptat som bjuder den fredlige besökaren välkommen till stora naturupplevelser.

Kulturreseptatet som vittnar om odlarmöda Ramsholmens odlingslandskap är ett av Västergötlands få kulturreseptat. I området finns spår från äldre tiders sätt att bruka jorden. Vandraren upptäcker skålgropar, gamla brunnar, odlingsrösen, fornrar, gravhögar, stensättningar och andra avtryck från de människors som tidigare levde här. Det är Marks kommun som bildat kulturreseptatet.

Några av naturreservaten beskrivs nedan

Hyltenäs kulle (se omslagsbilden)

Marks vackraste utsikt, är de betagande vyerna över Västra och Östra Öresjöarna samt sjön Tolken, som man har utsikt över från toppen av kullen.

Det är inte konstigt att köpmannen George Seaton, från Göteborg, ville bygga sitt jaktstott här. Det tog tre

år att bygga och för att transportera byggnadsmaterial upp till kullens topp anlades en väg som var så bred att två hästskjutsar skulle kunna mötas. Slottet förstördes i en brand år 1923 och blev sedan inte återuppbyggt. Idag kan fordon med en längd upp till 12 m köra genom den vackra lindallén in i reservatet och vidare på den slingrande vägen som leder upp till kullens topp som ligger cirka 100 m över havet. Kullen omges av rasbranter, beväxna med lövskog.

Sju Strömmar med Kungsbräken eller Safsan

Inte långt från Hyltenäs kulle finns Sju Strömmar i Torestorpsån, där denna delar sig i flera strömfåror och bidrar till ett frodigt naturområde. På stigar, broar och en stenlagd spång, kan man promenera utmed den rika växtligheten och se Sveriges största ormbunke, Kungsbräken som även kallas Safsan.

Liagärde,

ett skogsreservat mellan Hyssna och Rydal

Liagärdenaturreservat breder ut sig kring imponerande bergsknalle, från vilken man har en hänförande utsikt över Stora Hålsjön. Mäktiga granar och ädellövträd växer i ravinen utmed stigen.

Lygnern och Ramhultafallet

Stora delar av Mark var en gång täckt av inlandsisen och Fjärås Bräcka i Halland är en cirka 13 000 år gammal israndsbildning. Den bildades genom att grus, sand och sten matades fram av smältvatten från inlandsisen och avlagrades då det forsande vattnet nådde havet vid iskanten. Efterhand som landet höjt sig har bräckan frilagts och sjön Lygnern stängts inne. Ramnån kastar sig ner för branten mot sjön och är med sin fallhöjd på 65 meter en mäktig upplevelse, i synnerhet på vår och försommar då grönskan är skir och vattenmängden är som störst. I ädellövskogen runt omkring finns många intressanta lundväxter som ramslök, murgröna, lundslök och skogstry.

Assbergs raviner

Utmed Viskan i höjd med Skene och Kinna finns ravinområden som bildades då inlandsisen drog sig tillbaka. På en del av området hålls djur i bet, liksom i tidigare sekler. På våren när aplarna står i blom är ravinerna som allra vackraste. Då kan vandraren uppleva den härliga blomsterprakten och njuta av rosenfinkens sång.

Björkesbacka ett tillgängligt område

Med sin gamla byggnader, rik växt- och djurliv kan man

se hur jorden brukades förr. Björkesbacka ligger öster om Örby. En naturstig leder till platser som "Kattadränket" och "Kolmilan". Björkesbacka naturreservat är tillgängligt för alla. Det finns en 160 meter lång naturslinga i reservatet med hårdgjord yta och där finns även soffor och bord. Vid reservatet finns handikapparkering.

Lekvad vid Viskan en laxplats

Lekvads naturreservat i Berghem formerar sig runt Viskan. Vattnet passerar området ömsom stilla, ömsom sprudlande, förbi kvarnkanalen och kraftverksforsarna, där havsnejonöga och laxöring har lek- och yngelplatser. Bland häckfåglar i området finns försärla och kungsfiskare. Vegetationen på sluttningarna har ett eget värde i grovande trädbjässar vars utbredda grenar skyddar fiskarna mot fåglar och förser vattnets invånare med insekter som faller ner från trädens grenar.

Fredliga vandringsleder genom korsar Mark idag.

Hyssnaleden

Hyssnaleden är cirka fyra mil lång. Vandringsleden kan börja vid Hyssna gamla kyrka. I den södra delen av leden finns omväxlande lövskogar med inslag av bok samt gamla odlingslandskap. Här sträcker sig leden bl a utmed ån Surtans bördiga dalgång. I norr finns stora barrskogsområden och mossar med vildmarksnatur.

Kurirleden

Kurirleden är en nästan fem mil lång vandringsled som sträcker sig mellan de båda medeltida fästena Öresten i Marks härad och Kinnahus i Kinds härad. Namnet antyder att det förr kan ha varit en led där kurirerna red med post mellan fästena.

Viskastigen

Stigen nyttjades under medeltiden som härstråk och var även den väg som man färdades från kusten upp genom Västergötland och vidare mot huvudstaden. Ett flertal gravrösen från bronsåldern ligger utmed leden. Från de högst belägna platserna utmed stigen är utsikten över

På bilden ses förrre hembygds mannen Arne Arnell i Hyssna.

Viskans dalgång storartad.

Ekleden

Leden är omkring två mil lång och knyter samman Häggåns och Viskans dalgångar. Leden tar vandraren genom kultur- och vildmarks miljöer. Den passerar insprängda sjöar och slumrande torplämningar, vackra förläggargårdar och det levande museet i Rydal.

Birgit Carlsson

Dålig ordning

Ett par äldre bröder i en västgötastad hade funderat ett tag på att köpa ett hus. En dag får de se i lokaltidningen att ett lämpligt hus var till salu. Banken hade hand om försäljningen.

De gick till bankkamreren och fick reda på priset, trehundra tusen ville ägaren ha. Bröderna funderade några dagar och så meddelade de kamreren att de ville göra affär. Vill Ni låna några pengar, undrade bankkamreren. Då behövs inte, blev svaret. Man gjorde upp om tid för affärsuppgörelsen och pengarna skulle lämnas kontant.

På uppgjord tid kom bröderna och pengarna var

med i en påse. Påsen lämnade de till kassörskan och så gick de med kamreren in på hans kontor för att ordna alla papper. Rätt som det var kom kassörskan in och säger att det fattas sju tusen kronor. Bröderna protesterar, då stämmer på öret, vi räknar innan vi gick, är det samstämiga svaret.

Kassörskan tömmer påsen på kamreren skrivbord och pengarna räknas om. Jo, kassörskan har rätt, det fattas sju tusen.

Då utbrister den äldre brodern lite förnämat:

- Tog Du fel påse i alla fall.

Väverskan

Med sin vävlott samlad över den vänstra axeln och kjortelfållen nudande vid ängsgräset är väverskan på väg till förläggargården för att lämna sin vävnader och hämta nytt garn. Att hon är orolig märks inte på demålmedvetnastegen, hon har gått den här stigen många gånger på väg mot den granna vita träbyggnaden i två våningar. Så här vid mitten av 1800-talet har förläggarna byggt upp både vävständer och pampigaboningar i Häggå- och Viskadalen, bara Sven Andersson på Kinna Sanden satsade 2000 väverskor runt om i torp och gårdar.

Hon funderade över utvecklingen. Under 1800-talets tidigare del hade man börjat importera bomull som ganska snart tog över linets roll.

Tänk att den växte ändå borta i Amerika, och så blev den spunnen till garn och färgad innan den kom hit, hemma i stugan blev den till grannhandduksväv som nu skulle vidare.

Åtta av tio alnar bomullstyg som såldes i riket kom från flitiga väverskor i Mark sades det.

Nu när man inte längre odlade, beredde och spann lin som tidigare kunde krafterna istället läggas på vävning.

Så kallade förläggare köpte in bomull i Göteborg och gav ut garn till sina väverskor mot reverser. De färdiga tygerna såldes till gårdfarihandlare, mer kända som knallar, eller till handelshus i städerna.

Och nu gick det inte riktigt så bra längre så förläggaren som förklaring att hon fick allt mindre betalt för sitt arbete.

Hon försökte slå bort sin oro och tittade mot Mor Kerstins Stämmemad där borta på andra sidan Viskan. Hon kunde inte se det men visste väl hur fint det var. -Tänk att en kvinnas namn ändå nämns med sådan vördnad, funderade hon. Fast nu var hon ju till åren kommen. Till och med kung Karl Johan känner till henne och sägs ha gett henne en gåva, en guldkedja.

Måhända är det mest på grund av sonen hennes, den företagsamme Sven Erikson, tänker vår väverska.

Det sägs att han vid ett besök i huvudstaden fått träffa kungen som frågade honom om det var hans som startat bomullsindustrin i Mark.

- Nej, svarade Sven Erikson, det har min gamla mor gjort. Kungen lär ha tyckt att "då ska hon ha något därför" och en tid senare skickat den kostbara gåvan.

Sven Erikson var mycket för nymodigheter. Redan 1834 startade han ett mekaniskt bomullsväveri uppe i Rydboholm och sedan fortsatte han att använda kraften i Viskans forsar för att skapa nya fabriker där det framställs de mest fantastiska tyger. Inte sådant som hon själv och de andra vävde, nej då. Och ändå var det rent förunderligt.

- Vi skriver 1853, säger hon för sig själv och tillägger att man kan ju bara hoppas att det inte blir värre för alla vävare.

Och i år hade Sven Erikson fått igång ett spinneri i Rydal, drivet med vattenkraft via "verldens beste Waterhjul" som den engelske spinnmästaren lär ha uttryckt det. De imponerande fabriksbyggnaderna var uppförda i gråsten från trakten

medan gjutjärnspelarna hade hämtats från Manchester i England.

Hon hade inte haft möjlighet att se det själv men de två syskonen i granngården hade flyttat till en släkting däruppe för att arbeta i fabriken. Hon funderade över sina egna små, skulle de också komma att arbeta så långt hemifrån? Kanske skulle det bli tvunget, det var svårt att få ihop tillräckligt för att mätta alla munnar. När hon för – var det redan femton år sedan? - hade gift sig och flyttat till torpet en bit utanför Kinna, hade hon fått hela tio öre alnen för sina alster. Nu hade betalningen nästan halverats och frågan var hur hon skulle få ihop pengar till nytt garn.

Visst, barnen var duktiga, de små spiltade spolar och de båda äldsta var redan flinka i husets två vävstolar. Men trots att de arbetade från soluppgång till skymningen hade de svårt att hinna med betinget.

Annat var det förr. Ett leende far över hennes redan slitna

drag när hon tänker på sin egen barndom nere i Istorp eller Ystatorp som de gamla sa när hon växte upp. Istorp gränsar till Halland som fram till freden i Brömsebro var danskt territorium. Kvinnorna som lärt henne väva var stolta över sina kunskaper och ville hävda att deras anmödrar varit först i landet med att väva dräll. Man sa till och med att drällens vagga stått i Istorp.

Det var viktigt att vävnaderna visades i hela sin glans. I Horred hade förläggarna, eller fabrikererna som de började kalla sig, ordnat till en stor stenmangel. Den drogs med hästar och pressade vävnaderna så släta och glatta att de till och med längde sig. Det fick läggas på krympmånen men elaka tungor sa att de fanns knallar som inte drog av för sån't på priset.

Där hemma flöt Viskan bred och mäktig genom landskapet och på vart och vartannat ställe hade de odlat lin. Det hade man gjort sedan urminnes tider, ja åtminstone sedan Gustav Vasas tid. Och Linnés enligt vad de boklärda sa. Linet gav mer än vullen, särskilt som kvinnorna var flinka att förädla det i sina vävar. Hon mindes det hårda arbetet med beredningen och skakade på huvudet. Visst blev det vackert men det var bra mycket enklare nu, att hämta färdigt mjukt garn och få granna jämna vävnader i den sköna bomullen. Om nu bara inte betalningen skulle bli ännu sämre.

För ett ögonblick glömmen hon tyngden på axeln och erinrar sig skrönorna om hur kung Magnus och hans drottning Blanka med följe för många hundra år sedan red genom socknen på väg mellan Skara och Varbergs slott. Till och med Birgitta Birgersdotter som senare for till Rom och för efterkommande blev känd som den Heliga Birgitta ska ha rest med sällskapet. Vem som var vem hade väl inte alltid varit så lätt att urskilja, men tanken på att så fint folk hade passerat mellan kyrkan och prästgården hemmavid fyllde henne med stolthet. Hur var de klädda, hade de vadmal och linne eller bomull som till fint? Kanske sån't där mollskinn som tillverkades uppe i fabriken i Rydboholm eller blankt siden som fina damer hade i huvudklä't i kyrkan på söndagarna?

Drömmen

Väverskan såg ned över bergsslutningen ut över dalen och följde Viskans vindlingar västerut mot hemtrakterna. Vad skönt här ändå var, kanske kunde hon unna sig att sitta ned och vila några få minuter. Efter en kort överläggning med sig själv gav hon efter och sjönk ned på den mjuka mossan. De många vaktimmarna över den minste som växte dåligt och kinkade var och varannan natt tog ut sin rätt, hon slumrade till och drömmarna lät inte vänta på sig.

Hon såg barnen börja arbeta i fabriken som bara verkade bli fler och fler. Inte ens den flinkaste väverska kunde mäta sig med en mekanisk vävstol. Flera av barnbarnen flyttade närmare sina nya arbetsplatser, det var

väverier, spinnerier och tryckerier.

När vattenkraften direkt ur fallen inte räckte tog man till elektricitet, kraftverk byggdes och fabriken blev allt större och effektivare. Mark började kallas textilbygd och tygrike.

”Rent märkelit bra geck'et”

Tänk om man varit född 100 år senare, önskade huvudpersonen i drömmen. Var det förresten inte grannen Johan Petter som gick med knall och plötsligt färdades vida kring i allt märkvärdigare schäsar ...

Borta vid horisonten tornade mörka orosmoln upp sig över vad som blivit folkhem och textilindustri. Den goda framtiden 100 år senare landade i vad som kallades tekokrisen, löneläget ansågs högt och produktion flyttades till så kallade låglöneländer. Människor i andra länder kunde göra lika bra textilier billigare.

Det blev återigen bistra tider i Mark, konkurser och arbetslöshet följde.

Men vana som markborna alltid varit att finna lösningsar inöndensstundanvändes in generationer förvärvade kunskap och klurade ut nya idéer.

En hittade på nya sätt att väva och kunde använda alla regnbågens färger, både stugor och blomster kunde han få till och det blev lika fint som målningarna i Surteby kyrka.

På en väldigt stor fabrik som vävt gardiner till hela landets fönster hade man maskin som kunde virka. Där fick man för sig att istället väva gardiner till glashus där man odlade grönsaker och tänk man kunde få det både varmt och kallt, någon förklarade det att man virkade eller vävde in en metall som hette aluminium som var alldeles särskilt bra på att reflektera solens strålar. Kanske var det Anne Ludvigson, VD, förläggarna kallas ofta så på 2000-talet.

- Vi är experter på klimatvävar, sa hon.

Ett litet leende lekte i väverskans mungipa. Kvinnorna i Mark märktes.

Andra företag inriktade sig att göra filter av olika slag. Någon klarade att göra vävar som stod emot kulor. Det kunde salig kung Karl XII behövt.

Ett företag tog sig till och med på att göra skyddskläder som kyler. Det hade visst börjat som skydd mot eld och något de kallade kemikalier. Men när skulle man vilja använda kläder som får en att frysa. Inte ens i den grannaste slättertid ville väl någon bli av med den goda värmen.

Vår väverska huttrar och vaknar ur sin dröm som tog henne ända fram till våra dagars Tygrike.

Vad var det för konstiga bilder och hur länge hade hon sovit? Hus i glas och kläder som kyler, såna stolliga tankar. Hon skakar på huvudet, rättar till kjorteln och ser till sin bestörtning att solen redan är på väg ned bortåt Hajomahället.

Hon har inte ens hunnit fram till förläggaregården och hemma väntar kvällsmjölket, nu gäller det att sätta det långa benet före.

Bara inte förläggaren blir arg för att hon är sen. Fasan att få "aldrig mera garn" skrivet i den stora boken fick henne att för ett ögonblick att frysa på riktigt. Hon sätter

full fart nedför backarna och tar sikte på de stora granna almarna, snart är hon på förläggargårdens uppfartsväg. Densena eftermiddagsolen strilar genom lövverket, det ska nog gå bra den här dagen också.

Kerstin Löfdal

Lapptäcke från Mark

Vår textila historia beskrivs i Väverskans tankar och drömmar, kultur- naturvärden, vår gamla kyrkplats och spekulationerna kring kungaskottet behandlas i egna avsnitt. Förläggarnas betydelse för textilens utveckling beskrevs ingående från Borås 2009. Nedan följer lite – både gammalt och nytt – som vi gärna vill skriva med från Mark.

Lagbild från 1966 då damfotbollen drog igång på allvar. Övre raden från vänster: Tränaren Åke Wernhoff, Karin Svensson, Kerstin Larsson, Kerstin Andersson-Johnsson, Ebba Andersson, Görel Lindgårde-Andersson, Elisabeth Sandberg. Nedre raden från vänster: Margaretha Johansson, Maj-Britt Håkansson-Oscarsson, Elisabeth Elmeliid-Athiainen, Anna-Greta Skoglund-Olsson, Catarina Åkesson-Bengtsson. Saknas på bilden: Doris Jonasson

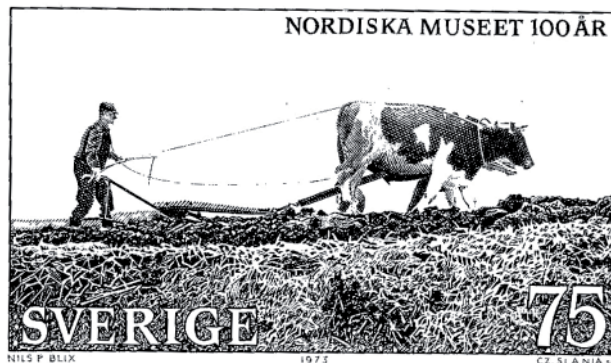
"Öxabäcks tjejer dä ä grejer" - eller snarare sagt – va grejer. Det var i Öxabäck det hela började 1966, tack vare fyra unga damer som roat sig med fotboll, i underhållningssyfte, eftersom det var populärt att spela mot "gubbalag" på den tiden. De roade sig också med att åka på dans. Planerna på att göra något mer av damfotbollen tog fastare former just under en danspaus på Rotundan i Boråssparken.

En av klubbens föresatser var att få i gång ett seriespel. Det lyckades man med 1968 och då blev massmedia intresserade av den nya företeelsen och vid premiären

i Hyssna var TV och press på plats. När serien var färdigspelad stod Öxabäck som vinnare.

Fotbollsförbundet hjälpte sedan till att organisera seriespel och damallsvenskan. Under åren 1968-1988 var Öxabäck överlägsna. Den första damallsvenskan 1988 vanns av Öxabäck. Sista gången laget vann var 1992. Damfotbollssektionen upphörde 1999.

Kerstin Johnsson startade, i sin antikaffär i Öxabäck, ett museum om damlaget. Där kan man se bilder, reportage, vimplar, pokaler mm. Kerstin har ställt bilden till vänster till vårt förfogande.

Arne fick tillsammans med sina oxar stå modell till ett frimärke i en serie som gavs ut i samband med att Nordiska Museet firade 100 år

Oxpar från Skephult var med när Nordiska Museet firade sina 100 år

Byn Botten i Skephults socken, är enligt Älvsborgs Läns museums kulturhistoriska byggnadsinventering av "riksintresse för kulturminnesvård".

Byn Botten bestod förr av fyra gårdar. En är utskiftad vid laga skifte. De tre kvarvarande gårdarna med bebyggelsen samlad runt ett öppet tun med stenmurar, vårdträd och en bybrunn ger oss en god uppfattning om hur en gammal by kan ha sett ut.

Johns disponeras av Skephults Hembygdsförening. Sedan finns Arnes gård och Nils gård i privat ägo. Det uppodlade landskapet i Botten togs i bruk redan under medeltiden och 1777 tilldelades byn Botten medalj för nyodling. Nils och Arnes gårdar brukades på gammalt sätt till i slutet av 1900-talet. Det var Arne som kom att göra byn känd. Han fick tillsammans med sina oxar stå modell till ett frimärke i en serie som gavs ut i samband med att Nordiska Museet firade 100 år den 24 oktober 1973. Arne blev även filmad och kom på TV och blev omskriven av bland annat författaren Dan Korn.

Hör du, du - doktorn

Minns ni Du-reformen på 1960-talet? Det var på det då nystartade Lasarettet i Skene som det började med att läkarna där bestämde sig för att reformera titulerandet så att det blev tillåtet att tilltala doktorn med du.

Men före ...

Långt innan vi fick lasarettet i Skene bedrevs omfattande sjukvård av Prekebo-gumman, Kristina Andersson, född 1837 och död 1912. I Prekebo i Öxabäck hade hon jordbruk, sjukstuga och ett laboratorium. Hitvallfärdade människor från hela västra Sverige för att bli botade från sina krämpor, när läkarna inte lyckats. Hon värnade extra för de fattiga och svaga, betalningen var inte det viktigaste. Eftersom hon även ansågs vara synsk, sågs hon inte alltid med blida ögon av läkare och präster och hamnade flera gånger i tinget men dömdes aldrig.

I laboratoriet forskade hon i olika örter läkande

egenskaper. Bygdens folk plockade örter som de sålde till henne. Vid hennes bortgång visade det sig att hon hade provrörsodling av någon sorts mögel – "kanske var hon på väg att upptäcka penicillinet".

Idag är platsen Prekebo ett besöksmål, inbäddat i djupa skogar. Ruinerna från lasarettet, ladugården och bostaden finns kvar.

Men besökaren i Mark kan inte bara köpa klutar till sitt lapptäcke...

Det går också bra att köpa en kyrkorgel i Tostared, en kontramarschvävstol i Öxabäck, en Ferrari eller Maserati i Skene eller en textilprodukt från den officiella bröllopsserien som tagits fram, till Hertiginnan av Västergötlands vigsel med Daniel Westling, av Ekelunds i Horred. Där finns allt en hel del här... kan i veta!

Hembygdsföreningarna berättar om sig själva...

På Västergötlands hembygdsförbunds webbplats finns massor av smått och gott eller på följande hemsidor:

Marks kommun www.mark.se

www.tygriket.se

www.hembygd.se där Fotskäls, Horreds,

Hyssna, Kinna, Skene-Örby och Tostareds hembygdsföreningar har sina hemsidor

www.byalag.se där Berghems, Fritsla, Hajoms, Skephults, Surteby-Kattunga, Sätilla, Torestorps och Öxabäcks hembygdsföreningar presenterar sig.

Birgit Carlsson

Gammalt språkbruk

Namn på människor, platser, åkrar och vägar var fantasifullare förr. Personnamn talade kortfattat om boplats, yrke och/eller härstamning. Hur man var släkt i nio till tio generationer kunde man utantill, släktforskning behövdes inte.

Det var inte så lätt att veta vem Karl Johansson var. Då var det bättre att säga Spele-Kalle, Alma på Hea, Lotta på Kammern (hon hyrde ett vindsrum), Abrahams Anners, Lellegrens Sammel, Kiebba Stina, Nilsa Mari, Svens Augustas Oskar, Smea-Sven, Skräddarns Helena, Slänga Anna, Hållingens Johan, Ogglåsen, Stjärten, Vasen och Nätten. Ekebacketöser och Stenlipajka talade om civilstånd, ogifta personer fick heta töser och pojkar så länge de levde. Tre män som rest till Göteborg hade "tappat bort" varandra. En av dem frågade då en polis: "Har I sett te min bror Mösen (Mossen) och min kusin Hallaspången?" Hemma visste alla vem det var med det var nog inte lätt för Göteborgspolisen att hitta dem.

"Moster" var tilltalsnamn på kvinnor, det hade inget

med släktskap att göra. Lärarinnan kallades "Skolemoster". Namnet före faster eller moster visade däremot att man var släkt. På 1800-talet hette det t.ex. Anna-Stina-faster, ett språkbruk som Annie Blomkvist beskriver i romanerna om "Stormskärs-Maja" på Åland.

Åkrarna hade namn som Björs- och Grimsåker, Stenlycka, Store Vallen, Björket, Mellangärdet, Övra- och Östragärde, Aplaåkern, Mossaruta och Skorstenen.

Till barn hette det: "I får inte leka på Store Vägen". Så kallades Landsvägen. Andra vägar var Fädals-, Köre- och Smällevägen, Rylanders- och Syltregata (utfartsväg från gårdar kallades alltid gata). Också Olasgårdsli (li=backe), Kveckaliera, Husa- och Torvalia var vägar. En gammal ramsa lyder: "Anna den granna slog prästen i panna med två stora hamra, blon te å rinna, Anna te å springa, utförsli, uppförsli sen va ho himma".

Bastedal, Hattestabroa, Sanddalen, Trasagårdsgårn, Assesle (le=grind) Apla- och Nilsagapet är andra vägnamn som funnits. Var Lars Annersa, Gamle Gullens, Torget,

Skogen, Rejsa, Lellemans, Hummels, Gamle Ottos-Johans, Stallens, Ljongkvesta, Hökaklev och Vargakullen fanns visste alla. Fastighetsbeteckningens namn och siffror användes inte.

Många av dessa folkliga namn har levt kvar i muntlig tradition i 200-300 år och mer. Att t.ex. Fädal kom från kyrkböckerna visste jag inte förrän min släkt- och historieforskning nått till 1600-talet. Måns Dahlgren, som blev soldat, är född 1691 i Fädalen som norra delen av Dala by hette även på 1800-talets början. Min mamma och ännu äldre personer kallade platsen för Fädal. Övriga Fädalssoldater är Dalpil, Dalbom och Bergendahl. Från ca 1700-1920 hade sockenskräddaren sin bostad i Fädalen.

En adress på brev kunde skrivas: FahnJunkaren Högädle Herr A.H Björnberg, (år 1843) gårds- och sock-

ennamn sattes ut och brevet kom till rätt mottagare. Idag med all datateknik vill Postverket ha enkla adresser med namn, "Krokvägen 14" eller "Höjdvägen 1", postnummer och ort. Boråsvägen 200 eller Varbergsvägen 300 talar ett enformigt och prosaiskt språk. Snart är väl alla vackra namn på mindre och större hus och byar glömda.

Nog lät det bättre med Ljungsäter, Stenbacken, Åkrabäck, Ekeberg, Solhall, Linäng, Storehagen, Granlid, Madkullen och Åkerdalen. Beskrivande namn där topografi och växtlighet kunde utläsas. Nu vill beslutande myndigheter ta bort sockennamnen också.

Hur ska framtidens forskare, intresserade av lokalhistoria, finna människors anknytning till hembygden?

Inger Dahlgren

Kulknappens Markhistoria

På läns museet i Varberg finns den så kallade kulknappen – den knapp som anses ha dödat kung Karl XII. Historien om knappen börjar med karolinern Mårten Nilsson Nordstierna från Öxnevalla socken.

För att påminna om att historien har sin början i Mark, har Horreds hembygdsförening låtit ställa upp en tidstypiskt klädd karolin som har en kopia av kulknappen i sin hand. Bilden är tagen då knappen syddes fast i handsken.

Karl XII stupade vid belägringen av fästningen Fredriksten i Norge 1718. Han hade varit i krig sedan 1700. Han deltog gärna handgripligen i striderna. Många gånger hade han varit nära döden vilket fick omgivningen att tro att han var osårbar, hård mot skott.

Traditionen säger att han sköts av de egna. För att komma åt kungen skulle man ha gjort en särskild kula av en knapp från kungens egna kläder. Man skulle ha tillverkat den genom att fylla en rund mässingsknapp med bly. Kulknappen träffade sitt mål. Soldat nr 110 Mårten Nilsson Nordstierna, tillhörig Älvsborgs regementes Livkompani, var i närheten och fann kulan, som han tog med sig hem till Stiernhults soldattorp i Öxnevalla.

En kopia av den så kallade kulknappen finns hos Horreds hembygdsförening.

Efter ett tag blev han orolig för att kulknappen skulle föra otur med sig. Han talade med prästen om detta och fick rådet att göra sig av med kulknappen. Nordstierna kastade den därför i backarna sydost om Öxnevalla kyrka.

Cirka tvåhundra år senare, 1924, hittades medmästare Carl Hjalmar Andersson i Horred en blyfylld mässingsknapp i gruset på sin trädgårdsgång. I Öxnevalla backar hade öppnats grustag. Smeden hade tidigare bott

i Dagsås i Halland och där hade han hört berättelsen om Nordstierna och kulknappen genom Gabriel Christiansson, som kom från en soldatsläkt i Mark.

Gruset som smeden köpt kom från Dergården, 350 meter sydost om Öxnevalla kyrka och smeden började kopplasamman vad han hört med sitt fynd. Så småningom intresserade fyndet också Albert Sandklef på Varbergs museum. Han hade också hört berättelsen om kulknappen i sin ungdom och han tog hand om knappen och berättelsen. (Läs mer i artikel i Västgötabygden nummer 5/2008).

Birgit Carlsson

Läsvärt i korthet

Mimers brunn. Arkeologi, etnologi & historia i Västra Götaland. Nummer 1 2010. Redaktör: Christina Ström. 52 sidor med många illustrationer. Denna gång bl a Kungslena kyrka och resebrev från Trollhättan 1813.

Bilder från Nossebro förr och nu. Nr 21 år 2009. Redaktion: Bror Johansson, Rune Johansson, Rune Niklasson, Per-Arne Nordqvist, Inga-Lisa och Hasse Rydin. Utgivare: Nossebro hembygdsförening. Antal sidor: 34 med massor av gamla och nya bilder. Bl a ett härligt kåseri om stationsområdet som skvallerhåla.

Perspektiv på Göteborg. Författare: Kristian Wedel. Fotograf: En rad gamla mästerfotografier med hjälp av Peter Claesson. Förlag: Max Ström. Antal sidor: 230 i extrastortformat med drygt 180 gamla och nya bilder av Göteborg och göteborgare. En mycket vacker bok som skildrar Göteborg i gamla och nya svartvita bilder.

Hendecapolis Visi Gothica eller De elva städerna i Västergötland (1714). Författare: Harald Ullenius med inledning och kommentarer av Benny Jacobsson. Utgivare: Föreningen för Västgötalitteratur. 110 sidor med texten på såväl modernsvenska som 1700-talsspråk. Boken är illustrerad med en rad gamla lastadsmålningar och innehåller rader av fantasifyllda historier om städerna. K3 – 25 år i Karlsborg. Redaktör: Larsåke Paulsson. Utgivare: K3 Historiekommitté. Antal sidor: 344 med massor av bilder. Efter en historisk bakgrund handlar det mest om flytten till Karlsborg och tiden där.

Viskafors/Rydboholm förr och nu. Redaktör: Bengt Skogman. Utgivare: Viskafors PRO. 176 sidor med massor av gamla bilder. Främst låter man bilderna berätta, men den kompletterande texten är rejält tilltagen för att vara lättläst även för äldre.

Kinna Hembygdsförening 2010. Verksamheten under 2009. Berättar bl a om Kinna folkets park och Kinna folkdanslag. 20 sidor med massor av bilder.

Mellan skog och slättbygd. Byar och gårdar i Kärråkra, Möne och Vånga socknar 1540–1680. Författare: Berndt Evertsson. Utgivare: Kärråkra hembygdsförening. 276 sidor med färgillustrationer och kartor. En vacker och faktarik bok.

Sågverk i Bollebygds socken förr och nu. Inventerade under åren 2007–2009 av Bollebygd - Gesebols LRF avdelning. Utgiven december 2009. 56 sidor, många

med foton. 73 sågverkdokumenterade och lägesutsatta på kartsidor.

Ett och annat från den gamla staden Skara. Redaktörer: Bengt Palm och Ingemar Lindkvist. Utgivare: Skara Gille. Antal sidor: 64 med många illustrationer. Som vanligt en innehållsrik bok med massor av minnen från det gamla Skara.

Västgötagealogen nr 4 2009. Tidskrift för Västgöta genealogiska Förening. Redaktör: Kjerstin Olofsson. 24 sidor med temat brott och straff.

Meddelande från Föreningen för Västgötalitteratur nr 1 2010. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor med bl a en artikel om Äldre Västgöta lagen skriven av professor Per-Axel Wiktorsson som arbetar med en omfattande kommenterad upplaga av denna lag som skall ges ut av Västgötalitteratur.

Falbygden 2009. Utgiven av Falbygdens Hembygds- och Fornminnesförening. Redaktion: Båse Johansson och Lena Persson. 116 sidor, bl a Mössebergsområdet, Gustaf Dalén och Finnestorp.

Liljestenar och stavkorshällar. Kulturmöten och social praktik i tidig medeltid. En licentiatuppsats från Göteborgs universitet på 136 sidor skriven av Annelie Nitenberg plus nästan lika mycket i form av sidartiklar och faktaredovisningar. En mycket lärd bok med många fina illustrationer.

Spriten i Sexdrega värd att minnas?

Under elva år kunde man i det lilla samhället Sexdrega i Svenljunga kommun köpa vin, sprit och öl. Sedan nedläggningen har butiken slumrat i sin 1800-talsskrud. Innehållet i butikens fat och flaskor har naturligtvis sedan länge dunstat bort. Annat är sig likt, och nu blir den gamla butiken byggnadsminne, rapporterar Länsstyrelsens egen informationstidning LänsfOkus. Invigningen sker den 29 maj.

Anledningen till att en spritbutik startade här var Kind Härads Jernväg mellan Borås och Svenljunga. Jernvägen invigdes 1885. Året efter öppnade butiken. Efter elva år hade nykterhetsarbetet i bygden halverat försäljningen och butiken tvingades slå igen. Men så länge den varigång handlade Sexdregabornas mestpunsch, cognac och brännvin. Butikens verkliga specialitet var dock champagnepunch, som även kundersäljstilleldare och banvakter och inte bara till överklassen.

Hänt på bögda...

Istiden, organisten Andréen och farmor Davida

Istiden, organisten Andreen och farmor Davida. Det var en rubrik som lockade ca åttio personer till hembygdsgården i Berghem.

Onsdagen den 20 januari höll Bertil Bökman och hans livskamrat Margareta Lorentzen ett föredrag till ett antal bilder. Föredraget handlade om Berghems utveckling som spände över en lång tid och bilder visades där man kunde se hur inlandsisen gått fram och satt sina spår i byn.

Organisten Andreen var en mycket spännande person som satte sin prägel på byn på sin tid i allehanda frågor. Han var mångsysslaren som, efter organistutbildning i Växjö under Esias Tegnér, kom till Berghem som tju-goettåring, varefter han blev Berghem trogen och aktiv inom många verksamheter. Han fick många barn och en av dem, nummer åtta i barnaskaran, var Davida.

Davida Bökman, som var Bertils farmor, var en stark kvinna som drev en stor förläggarverksamhet där hon en period hade ca hundra hemväverskor i arbete runt om i bygden. Tack vare Davida bildades också Berghems Hembygdsförening. Hon hade stort intresse för gamla ting vilka hon samlade i en ryggåsstuga, den inköptes av hennes make Mauritz, för att användas som jaktstuga. Efter Davidas död bildades föreningen för att inte samlingen skulle skingras. Idag är den stugan BHF:s hembygdsstuga och står i hembygdsparken.

Bertil Bökman och mannekängerna Sara och Emma Käck, Anna Sirhed och Madelene Hansson.

En samling vackra vävnadsarbeten visades, men också mycket kuriosa som hörde verksamheten till. Bertil och hans syster Margit har också kvar en hel del kläder efter Davida. Bl a finns hennes brudklänning och brudbukett sparad. En del av dessa kläder från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, visades av mannekängerna Sara och Emma Käck, Anna Sirhed och Madelene Hansson. Det var en "grand finale" på ett mycket uppskattat program.

Text Anneli Hansson
Foto Jörgen Sandmer

Ljungsarps Hembygdsförening

Vidårsmötet den 24 februari medverkade Annika Saksson Pirtti och Peder Lidén Björstorp Ljungsarp. Annika berättade att hon är silversmed och smyckekonstnär, utbildad vid Folkhögskolan i Leksand och Konsthögskolan i Oslo. Sin verkstad har hon i Björstorp. Hon hade också med sig en del alster som hon visade. Peder är byggnadssnickare med yrkesbevis och har sin snickeriverkstad i Björstorp. Peder berättade också att han kan tillverka unika produkter enligt ursprungligt utseende och stil, allt efter kundens önskemål. Han hade med en

fönsterbåge i gammal stil som han hade tillverkat. Efter mötet visades bilder från föregående års verksamhet. Bland annat på det pågående förråds- och muséobyggnaden, torpvandring, gröttfest och fotoutställning m.m.

Programbladet med planerad verksamhet för 2010 är snart färdigt och kommer att delas ut till föreningens medlemmar. Föreningens ordförande är Laila Andersson.

Ingemar Rudholm

Omväxlande program i Gösslunda

Den 3 mars höll Gösslunda Hembygdsförening årsmöte i Kaffekvarnen. Mötet öppnades av ordföranden Jonas Larsson. Ett ljus tändes och det hölls en tyst minut för de under året bortgångna medlemmarna.

Efter sedvanliga mötesförhandlingar överlämnade ordföranden blommor till Alice Johansson, som avgick ur styrelsen, och tackade henne för allt arbete som hon utträttat för föreningen. Sedan serverades kaffe och lotter såldes. Därefter visade Peter Silow bilder och berättade om dem.

Ur verksamhetsberättelsen kan nämnas följande, i april ordnades en trivselkväll då Lennart Williamsson kåserade om mjölkbordens historia.

Öppet hus på Kristi Himmelfärdsdag lockade cirka 60 personer att komma och dricka kaffe och äta våfflor.

Årets utflykt ägde rum i juli månad och denna gång gick färden till Torsö. Där besöktes Galleri Prosterud där konstnären Kjell Fristedt visade sin utställning och berättade om Torsö. På Nya Hamnkrogen Laxhall intogs kaffe med räksmörgås och kladdkaka. Besök gjordes också i

Torsö kyrka. Nästa stopp var Gamla missionshuset på Torsö som i dag kallas för Visionshuset och där såljs det både gammalt och nytt. Som vanligt avslutades utflykten med korvgrillning. I år stannade vi på Kinnekulle där Råbäcks turisthotell har legat.

I juli månad var det friluftsgudstjänst med sommarkyrkotemat från Sunnersbergs församling.

Den 9 augusti var det öppet hus i Kvarnen. Då bakades det bröd i den vedeldade ugnen i Heddas stuga. Kaffe och smörgås serverades.

Oktober månads trivselkväll bjöd på en resa på Island. Nils Holmström och Annette Holmfred berättade i ord och bild om sin MC-resa till och på Island.

Enligt tradition var det grötfest i början av december. Till gröten bjöds det skinksmörgås och sedan kaffe och pepparkaka. Lucia med tärnor och tomtar kom i år från Stenhammarskolan.

Ordförande i Gösslunda Hembygdsförening är Jonas Larsson.

Margareta Folkesson

Västgöta Gille Västerås

Västgöta Gille, Västerås hade den 6 mars årsstämma med ett 50-tal deltagare. I styrelsen omvaldes ålderman Gull Tynnvall och ledamöterna Birgitta Gustavsson och Ulrika Oskarsson. Som nya ledamöter valdes Inga-Lisa Eriksson och Helena Gradvov. För att under sina 10 år som ålderman skapat förutsättningar för den goda anda och trivsel som finns i gillet utsågs Göran Eskilsson till hedersmedlem..

Hedersmedlemmen Göran Eskilsson förärdades blommor av skaffaren Christina Norén-Svensson.

Under supén var det livlig samvaro vid borden. Det berättades västgöta historier och sjöngs bordsvisor, några nyskrivna av Göran Eskilsson.

Kvällens gästvar Kent Andersson, pseudonym "Toppfultaren", kåsör, författare, hembygds- och släktforskare från Göteborg. Under rubriken "Seder och bruk i Västergötland" berättade han om människor och människoöden han mött vid sina intervjuer i Västergötland.

Under kaffet spelade Sigge Olsson dragospel och blockflöjt. Kvällen avslutades med lottdragning.

Tack alla Ni som skänkta lotterivinster.

Agne Thulin

Sexhundra besökare på aktiv hemsida

Lördagen den 6 mars 2010 genomförde Kinnekulle Hembygdsförenings sjuårsmöte i Medelplanabygdgård. Verksamhetsberättelsen och kassaregistreringen för år 2009 godkändes. Föreningens hemsida presenterades, denna innehåller nu cirka 2500 sidor och cirka 3.500 bilder. Bilderna är både från förr och nu. Webbplatsen har i genomsnitt 600 besök per månad och är en mötesplats för människor från hela världen. Kontakter från bland annat Australien och Amerika har skett och människor som aldrig tidigare har mötts har länkats ihop.

År 2009 var omtumlande för föreningen då de fick utmärkelse till "Årets Hembygdsförening" av Västergötlands Hembygdsförbund.

Motivering till utmärkelsen var att föreningen är ett attraktivt exempel på hur en modern hembygdsförening för kunskaper vidare om traktens kultur- och naturarv. På Internet presenterar sig föreningen genom en fyllig hemsida. Ett omfattande byggnadsregister återges på hemsidan. Hemsidans skaparkontakter över hela världen. Samverkan med andra föreningar är också exempel på öppenhet. Genom byggnads- och naturvandringar stimuleras studiet av Kinnekulletraktens bebyggelse och natur.

Föreningen arbetar framgångsrikt med fotomaterial

från bygden, dokumenterar och arkiverar. Fototräffar ordnas som engagerar många såväl medlemmar som andra. På ett värdefullt sätt skildrar Posseska Lancasterskolan en skolpedagogik som förr var väl känd.

Arbetet i arbetsgrupper har visat sig effektivt, kunskaper om livet och näringar i äldre tider dokumenteras och förs vidare till yngre generationer. Utmärkelsen var ett bevis på att föreningen jobbade på rätt sätt och att många nya medlemmar både unga och gamla fångades upp och detta sporrar för fortsatt arbete.

Föreningen har redan påbörjat planeringen av kommande årsmöte för Västergötlands Hembygdsförbund, vilket kommer att ske på Kinnekulle i maj 2011. Ett digert arbetsområde som kommer att kräva många insatser och en god logistik, det förväntas komma ca 300 deltagare till mötet. Detta årsmöte blir ett ypperligt tillfälle att marknadsföra Kinnekulle och föreningen.

Ett nytt år med aktiviteter för medlemmar och andra är planerat och vill bara vintern släppa taget så börjar bygdevandringarna med start i maj 2010. Föreningen hälsar alla välkomna och mer information hittar ni på www.kinnekullehembygd.nu

Lena Brodin

Valberedningen föreningens viktigaste funktionärer

Att vara ledamot av en valberedning är ett av de viktigaste uppdragen man kan ha i en hembygdsförening och i ett hembygdsförbund. Varje årsmöte ska, på grundval av valberedningens förslag, tillsätta ledamöter som gör att styrelsen är balanserad vad gäller erfarenhet och behovet av förnyelse.

Valberedningen i Västergötlands Hembygdsförbund har för närvarande fem ledamöter. Den kan gärna utökas med en eller flera personer. Ibland kan kanske inte alla vara med på valberedningens möten och då är det bra om man är fler om uppdraget. Västergötland är

stort och varje del av landskapet bör vara representerad i valberedningen.

Vi i VHF:s valberedning vill uppmana dig som är ombud på årsmötet att tänka till i förväg på lämpliga kandidater att föreslå till att ingå i valberedningen. Kanske känner du någon hembygdsvän som är klippt och skuren för uppdraget.

Ta med dig dina förslag till årsmötet.

Monika Moberg,
sammankallande i valberedningen

Olycksfallsförsäkringen

En olycksfallsförsäkring ingår i Hembygdsförsäkringens grundförsäkring. För att omfattas av den måste föreningen vara medlem i Sveriges Hembygdsförbund. Olycksfallsförsäkringen omfattar alla som utför ett uppdrag åt föreningen och gör det ideellt. Försäkringen gäller också till och från uppdraget. Olycksfallsförsäkringen omfattar också besökare på föreningens egna arrangemang. Den gäller däremot inte till och från arrangemanget.

Är föreningen bara hyresvärd och någon annan privatperson eller förening hyr hembygdsgården gäller inte olycksfallsförsäkringen om någon blir skadad. I dessa fall kan ansvarsförsäkringen bli aktuell om skadan orsakats av föreningens försumlighet och föreningen bedöms enligt skadeståndslagen vara vållande till skadan. Olycksfallsförsäkringen gäller för läke-, tandskade- och resekostnader samt invaliditet och dödsfall. Förlorad arbetsförtjänst ersätts inte. Läkarevård måste sökas i samband med olycksfallet.

Motsvarande försäkring kan tecknas för anställda som arbetar högst 16 timmar per vecka. Premien är 100 kr per person och år.

Arbetar personen 17 timmar eller mer per vecka tecknas försäkring hos IDEA/FORA.

Har ni frågor kontakta försäkringskansliet!

Vargen kommer!

Någon gång kring mitten av 1800-talet var flickorna Caisa och Charlotta Andersdöttrar från Stommen Hälum på väg till Skattegården för att hälsa på vänner och släkt. När de kommit knappt halvvägs upptäckte de till sin fasa sju prickar mot snön med riktning mot dem. Det var vargar som kom från Tubbetorp, Long-hållet.

Flickorna vände och pulsade hemåt så fort de förmodade. Utanför deras ladugård fanns en grishage som de hoppade in i. Då vände vargarna och sprang åt Lidan till.

Charlotta gifte sig med Sven Johan Wall, och vid ett skifte från byn fick de jord på utmarken intill Skarstadgränsen. Där fanns ett litet berg där det berättas att vargarna stod och tjöt på nätterna.

Omkring 1860-80 byggdes tre gårdar upp som kom att heta Nederstommen. Vid berget där vargarna stod och tjöt planterade Sven Johan och Charlotta furor och

granar och dit flyttades en fornstuga från Krusöna Norra Vånga, av bröderna och snickarmästarna Gideon och Adolf Karlsson, som hade bildat en hembygdsförening med namnet Excelsior. De vägar som ledde dit var lervägar, gamla kvarnvägar som bevarades med särskilda servitut.

Minnesanteckningarna är gjorda av Bertil Holm, Skara, en dottersonson till Sven Johan och Charlotta

Politisk information

Bygdens store son hade avancerat i den politiska karriären och arbetade i huvudkommunen. En dag fick han inbjudan från den gamla hembygden att komma och informera om sitt arbete. Tyvärr var inte åhörarskaran så stor men anförandet var både långt och torrt. När han väl kom till slutet av sitt manus frågade han om det var någon som ville ställa en fråga till honom. Jo det var det. På första bänkraden satt en liten tant och vinkade och ställde följande fråga:

– Dä va la Du som hade ena söster som va lite halter?

(Historien är förmedlad till mig av en aktad kommunpolitiker i Västergötland)

Leif Brunnegård

Glöm inte Eva

När Ni haft årsmöte i Er förening är det viktigt att Ni omgående skickar in uppgifterna till Eva på kansliet i Vara så att alla uppgifter om Din förening är aktuella. Vill Du nå Eva per telefon är det säkrast på torsdagar- Telefon 0512 - 105 50.

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 26. Manusstopp är den 8 maj 2010. Men skicka gärna material tidigare. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag till tidningen och tips, mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Lite kamerahistoria

Att fotografera i slutet av 1800-talet var ingen enkel procedur. Då fanns det inga filmrullar utan fotografen fick ha med sig så många glasplåtar som han skulle ta bilder. Kameran ställdes på ett stativ och fotografen hade med sig ett svart tyg som han höll över kameran medan han ställde in skärpan och satte i glasplåten.

De allra tidigaste fotografierna vi har är tagna med en glasplåtskamera. Min far hade en sådan kamera som han använde på 1920- och 30-talen. Att äga en kamera var få förunnat och väckte stor uppmärksamhet, kanske var det till och med lite märkvärdigt. Kameran på bilden till höger är en Leca Ibsor D.R.P 13.5 cm / f4,5 Från 1904 Tillverkad i München.

Nästa steg i utvecklingen är lådkameran. Det är den första kameran som jag minns. Till den använde man en rullfilm och negativerna hade storleken 6x9 cm och alla kort kontaktkopierades. Att göra en förstoring av en amatörbild var inte så vanligt. Men det fanns undantag. Var man riktigt intresserad framkallade man sin film själv i ett mörkrum (kanske en skrubbe som gick att mörklägga). Var man riktigt händig byggde man en egen förstoringsapparat och då kunde man göra förstoringar av sina bilder. Vilde man ta med blix använde man en magnesiumblix som man tände med en tändsticka. Rummet måste vara mörkt och kameran "öppen". Vilde fotografen vara med själv på bilden gick det bra för det tog några sekunder innan blixten brann av och då hann fotografen inta sin plats i ytterkanten av bilden. Men det var inte alltid det blev så bra som man önskade.

Lådkameran till vänster är en Kodak Six – 20 Brownie´C. Tillverkningsår 1946 – 1953.

Bälgkameran var den stora möjligheternas kamera tyckte jag på 1950-talet. Med den kunde man experimentera och få nya effekter. Man kunde själv välja bländare och tid och man kunde sätta ett filter framför objektivet för att till exempel få fram de vackra sommarmolnen. En annan finess var att kameran kunde förses med ett blixtaggregat där blixten utlöstes när man tog bilden. Till att börja med var det en blix per bild. Nu kom också färgbilden. De första färgbilderna jag tog var i formatet 6x6 cm, men ganska snart skaffade jag en småbildskamera och så började jag ta diabilder. Vilken upplevelse

Bälgkameran till höger är en Kodak junior 620, format 6x9 cm. Började tillverkas 1931.

Och så till sist vår tids kamera.

Digitalkamerans omfinnsbådesomkompaktkamera och systemkamera med stora möjligheter. Nu kan vi knäppa hur mycket bilder som helst. Radera de som inte blev bra och de som blev bra sparar vi i vår dator men vi beställer också en del pappersbilder. Kameran till vänster är en Nikon D 700 som började tillverkas 2008.

Text Leif Brunnegård
Foto Bert Swenzon